

The image features a solid red background. Overlaid on this are several large, white, abstract geometric shapes. These shapes are composed of sharp, angular forms that overlap each other, creating a sense of depth and movement. The shapes resemble stylized, jagged letters or perhaps abstract representations of mountains or architectural structures. The overall composition is minimalist and high-contrast.

al liamm

1976 GOUHERE - EOST · NIVERENN 177

Bep miz lennit

POBL VREIZH

kelaouenn hollvrezhonek an U.D.B.
enni luc'hskeudennoù, tresadennoù, bandennoù-treset
ha keleier eus stourm hor pobl

Koumanant boutin : 20 lur — Koumanant skoazell : 30 lur
— CCP Rennes 2746-79 —

BEP MIZ LENNIT :

ARMOR MAGAZINE

kelaouenn ar vuhez e Breizh

Rener : Yann Poilvet

**10, rue Vicairie — B. P. 540
22010 SANT-BRIEG**

Koumanant bloaz : 50 lur — C.C.P. 2691 70 Rennes

BARR-HEOL

Kelc'hgelaouenn drimiziek : sevenadur, politikerezh,
skridvarnerezh, kontadennoù, barzhoniezh, skiantoù,
keginerezh.

E brezhoneg modern ha yaç'h

Skridoù gant Klerg, A. Duval, L. Andouard, F. Kerrain,
Soaz an Tieg, F. Kervendal, h.a.

Koumanant 30,00 lur

Revue BARR-HEOL, 22300 Lannion - CCP 2454 53 Rennes

AL LIAMM

177

Gouhere - Eost 1976

321 Bloavezh

*Da hanter Eost,
tostik-tre da
nav c'hant koumananter,
pegeit e vo ezhomm
evit tizhout **1 000** ???*

TAOLENN

Selaou, breur gwenn

gant ATAHUALPA YUPANQUI (tr. R. Kervella) 235

Imbour'h

gant PER DIOLIER 236

Marvoret

gant GWION KLOAREG 238

Ar bevig

gant ALAN BOTREL 240

Trokadenn

gant REN' SKEREN 242

Burtul, ar suner-gwad

gant JEF PHILIPPE 243

Sevenadur

gant JORAN AR GRUG 248

Eñvorennoù

gant YEUN AR GOW 253

Ar banniel

gant YANN BOUESSEL DU BOURG (brezhoneg
gant E. ar Barzhig) 264

Istor Breizh

gant LA BORDERIE (tr. Roparz Hemon) 271

C'hoariva brezhonek

gant GOULC'HEN KERVELLA 280

Al Levrioù

(Breuriez-Vreizh 1790, gant Erwan ar Menga)

gant ROPARZ HEMON 286

Notennoù 287

Skeudennoù :

— Strollad ar Vro Bagan o c'hoari “ Meurlarjez ” Roparz Hemon, gant Gwenael HUON.

— Dracula,

— teir skeudenn war vrezel 1914-1918,

— Myrddhin o seniñ telenn

gant aotre hegarat “ Ouestfrance ”.

ATAHUALPA YUPANQUI

Selaou, breur gwenn

Me eo ar gordillera, ar stêr hag an huanaco
Me eo an douar hag ar savanenn alaouret
Ar mais burzhudus, an heiz glas don.

Ha gwelet ac'h eus kreñvoc'h tra
Eget va esper divent ?
Anavezout a rez brasoc'h tra
Eget va dislavarded ?

Me,
N' am eus salvet eus an deñvalijenn
Nemet un dornad bugale
Ganto liv ar beurbadelezh, an arem hag ar maen
Dit-te eo e fizian anezho, breur gwenn.
Sikour anezho !
Adsav anezho !
An douar 'zo bras ec'hon
Evel glac'har un Indian.

troidigezh gant Rivanon KERVELLA

Per DIOLIER

Imbourc'h

Klasket 'm eus aour me ivez,
met mein hepken am eus kavet,
kargoù anezho 'm eus douget
devezhioù-pad 'vel an azenez.

C'hoant kanañ 'm eus bet me ivez,
sonerezh a vennen aozañ,
war va c'hitar ur wech ar bloa
'vez ganin son ar jenoflez.

Kelenner ' vijen bet me ivez
'vit klask giz nevez da zeskiñ,
diskibien 'm boe ur wech pe ziv
ken gouest ha me war an danvez.

Pedet am bije me ivez
e peoc'h teñval an ilizoù,
'm eus ket gouzañvet seurt skolioù
o vitonañ galleg kompez.

Redet am bije me ivez
war wenodenn blat va buhez,
siwazh pistig 'oa ganin-me
divhar ponner 'vel an annev.

Klasket 'm eus er broioù estren
pezh a oa dres dirak va dor,
chomet on dianav d'ar goskor
p'on bet distro skuizh 'vel ul loen.

Bleunienn disterik ar menez
n'am eus ket klasket liestro,
padal he frond blin ha tanav
n'on ket 'vit e zisoñjal ken.

Klasket 'm eus aour me ivez
hag a-wechoù roz 'm eus kavet.

Sant-Servan, 23.4.73

Gwion KLOAREG

MARVORET

*Ur sul heñvel ouzh ar re all
e-kreiz ar Mor-Bras Indian.*

Disul d'an abardaez

Leun-chouk stal ar Sinaad : rom ar re baour,
moc'hach krign-bouzelloù.

Bugale, koeñvet o c'hof, a lonk plusk orañjez taolet
war an teil :

netra ken da zebriñ...

Mezv an tad, jabadao bremaik en ti.

Jestroù bourc'hizien ar Gêr-Vras

Lorc'hus

Emc'hloar c'hlaourennet

O staliañ reor ouzh reor breinadurezh o c'hig

Ur c'harr flastret en draonienn

Ha strinket war ar bleunioù

Gwad birvidik ar paotr nerzhus a boke c'hwek

Nebeut 'zo

Da vronn noazh ar vorianez

N'out ket deuet hiziv

Ha me da rambreal, traezh du em daouarn

Eurier an arvar

« Le vié gra moune l'est mort » : marv eo an tad-kozh
Brevet gant ar vuhez

Skuizh-divi

'Vel ar pesketaer o sachañ war e roued en derou-noz

Doueez ar riblenn

N'on ket evit ankounac'haat flouradenn he mouezh

Kan 'ta Mari n'ouzon ket piv

Da ganaouenn, avat, ne blij ket din

Radio an amezeg

Ar brezel du-hont... Evit piv ? Evit petra ?

Ur soudard o vervel

Goustadik

E fank ar rizeg

Mammig, mammig

O pegen kaer eo mervel evit ar sevenadur, na
petra 'ta !

Soudarded ar C'hrist, 'lavare Spellmann kozh

Ro peoc'h 'ta, glabouser mintret

Ha selaou, e fank ar rizeg

Mammig, mammig

Che ! Petra 'n diaoul a ravodan evel-se ?

A-barzh nemeur

Sioulder an deñvalijenn 'brenno dorioù an enez

Kreskiñ a ra ivez mordoenn va spered

Dre ma kresk an amc'houlou war uheldirioù

Tévelave

A ! Deuomp neuze

Un devezh evit netra

Miz Gouere 1972.

Etang-Salé Les Bains,

Enezenn La Réunion.

Alan BOTREL

Ar bevig *

Blaz ar gwad tomm a oa gant ar vantell ruz a astenne an heol war gornog ar gompezenn. Freskted ar souezh a oa steuziet abaoe pell er bed-se ha marv peurbadel an deiz en doa kollet nerzh ar gened evit gounit kreñvder goular ar boaz.

E penn ar gompezenn, a-zehou da gelc'h leun an heol, e oa un nebeut savadurioù uhel ha strizh, gwenn-kann, hep toull prenestr ebet en o mogerioù. En em c'hronnañ a raent e pallenn du an noz o trec'hiñ war an tangwall, lorc'hus ha digenvezet. Etrezo o doa en em silet un nebeut tiez hir-garrezek ha plat, gwenn-erc'h ivez. Ha netra ken, nemet geot glas ar gompezenn a yae war zuaat, meleour an oabl.

Trouz ebet ne zassone war ar bed, roud ebet a vuhez, evel ma vijent diwanet diouzh an douar, gant o buhez dezho, o abeg dezho o-unan.

Hogen, war an hent nemetañ a gase d'ar gêr, ur paotr a gerzhe, dinec'h-kaer.

Ur mousc'hoarzh ha daoulagad o luc'hañ a roe un tamm buhez d'e zremm. Kigenn ebet ne fiñve koulskoude, en-dro d'e vousec'hoarzh faos, d'e zaoulagad a vije bet lavaret e oant gouleier sanket en ur penn koar.

Kenderc'hel dalc'hmat gant e hent a rae, e zorn dehou don en e c'hodell, an hini all o kempouezañ e gammedoù. Tostaat a rae d'ar gêr sioul, ken peoc'hus e bannoù toc'hor al lagad meur o vont da glozañ. A-benn ur pennadig, e gerzh a c'horrekaas, e zaoudroad o'n em virout a ober trouz ebet ken, hag e chomas a-sav.

Bep ma 'z ae ar munutennoù e-biou, div steredenn e zaoulagad a yae war vihanaat a-feur ma 'z ae an heol diwar-wel, o lezel war e lerc'h ul lostoù-kazh bennak, ruz ha poultrennek.

E zorn a dennas diouzh e c'hodell neuze, o kas anezhañ betek e vuzelloù, goustadig, ha pokat dezhañ en ur lavarout :

* BEVIG a zo *golvan*, *filip*, e gwenedeg.

« Kae, bevig ! » dres d'ar mare ma veuze an heol hag adskedoù e zaoulagad.

D'an ampoent e tibradas diouzh dorn ar paotr, herrek, ur skeud tec'hus a droas uhel en aer sin, hag a nijas a-denn-askell trema'r gêr, ha seul vui ma tostae an evnig d'ar savadurioù, seul vui e horjelle ar mogerioù ramzel, e-keit ha ma kroze ha ma krene penn-da-benn ar blaenenn skrij braouac'hus ur bed o vont da goll a rae d'an noz don brallañ betek an didermen.

Kreñvoc'h-kreñvañ e horjelle ar mogerioù o frailhañ, hag o skarrou a rae dezho evel c'hoarzhadennoù tud foll en o souflam. Tarzhañ a rejont gant nerzh o follentez, ha d'o goleiñ e tiwanas, didrouz, ur goumoulenn uloc'h o plavañ, rusaet gant goulou an dremmwel.

Ha da c'houde e teuas ar peoc'h.

Ne oa tra ebet ken war ar gompezenn, na ti na den, nemet ur bevig o richanañ, diwelus en noz o vougañ skleurioù diwezhañ an deiz.

DEIZIADUR GODELL 1977

An dek 10,00 lur

Ne vez ket gwerzhet a-unanoù

Distao 1/3 evit un niver bras

Kasit ho chekenn gant ho koulenn da R. HUON

2, Venelle Poulbriquen, Brest - C.C.P. Rennes 1629-14

Ren' SKEREN

Trokadenn

— Trugarez, Aotrou Rener evit ho pleunioù.

— N'eo nemet balan, dimezell, da lakaat war ho purev. Kutuilhet em eus anezhe en-dro d'an ti kozh am eus prenet e Breizh ; brav ar vro ur souezh ! Nemet anv ar gêriadenn diaes da zistagañ : Kervoualc'h...

— Pelec'h 'oa da benn, paotr kaezh, evit leuskel da viz-yod gant ar waskell ?

— Aotrou Doktor, d'ar c'houlz-mañ eus ar bloaz, evel kustum, 'mañ ket va fenn gant va labour, sorc'hennet on gant soñj ar balan a greske gwechall tost da di va zud, e Kervoualc'h, Breizh.

Jef PHILIPPE

Burtul, ar suner-gwad

Sk. tennet eus ar film " DRACULA, priñs an deñvalijenn "

— « Suner-gwad, a laran-me i'e' ! Ya ! Suner laezh ribod ! Kouskadenn ! Marvadenn ! Ha daoust hag-eñ e chomi da stlejal da beurbadelezh, souchet en da liñsel vrein ?... pa 'z eus bronnoù leun a laezh fresk o c'hortoz da zent d'o zoullañ ! Da betra 'talv dit bezañ eus hor gouenn lorc'hus, hag enoret a-walc'h gant Satan an Tad betek chom bev goude mervel, ma n'ez ket d'az tro da sunañ o buhez gant an dud birvidik ? Foeltr an Diaoul Meur ! »

Morlk Marc'hfhlopzin, Mestr ar Bed Kuzh, ne oa ket skilfer ⁽¹⁾ da c'hoarzhin na da derlepal. Dimeus e ziweuz morlivet e vere c'hoazh gwad fresk un inosant, hag e vreugeude gant ar blijadur, leun e wazhiennou a vuhez, hag e zivougenn kazi kollet ganto liv ar paper. Fae oa gantañ, koulskoude, e Rouantelezh ar Vampired, bezañ ar suner nemetañ o sentiñ ouzh an Diaoul. Pep tra vat, ac'hanta, a ya da goll. Ar sunerien-wad a seblante aet skuizh, heuget gant o micher rukunus. C'hoant mervel da vat a oa ganto : c'hoant peoc'h. Bourret en o beziou, en o archedoù louedet. Didalvez. Hag hemañ dreist ar re all, diegi-holl ma oa, ne rae vann ouzh e stad, nag ouzh e anv kennebeut : Burtul a veze graet outañ.

— « Burtul ! a skrijas Morlk Marc'hfhlapzin d' ar relegenn divalav. Ya ! Burtul, nemet ha Buzhugenn a vefe ! Ar Mestr a gomand dit dihun, ha sevel, ha dizouarañ. Sioul e kousk an Dud Bev, ma mab ! Re sioul ! Re voredet ! Sav ha kemer buhez un den, ur gour, ma mab, ur gwaz, ma teuio nerzh ar Gwall d' az magañ... »

Ar relegenn a fiñvas, krek, krek, krok, krok, krok. Flibennoù kroc'hen brein, distag ha gant kontron warno, en em glozas war an eskern. Touponnoù blev, reut e-giz reun, a begas war ar penn marv. Muzelloù disliv, sec'h ha lontek, a c'holoas ar javedoù, troñset un tammig war-c'horre daou zant hir-euzhus. Ar Burtul a glevas un tamm pekenn bevusted bennaket o redek dre e framm sklaset. Ha da heul, ur sec'hed spontus, ur c'hoant lonkañ, ploupañ, trankañ forzh petra, gant ma vefe birvidik. Hogen e ouze a-walc'h ne oa ken evit e zent hir nemet friko gwad-er-genou... Plegiñ d'e natur a oa d' ober, setu mat, ha setu holl. En aner e klaskas en em zic'hourdañ en e arched dolmet. Ne oa ket lec'h da ebatñ aze ! Un nerzh marzhus a sachas anezhañ war-c'horre an douar, hag ho pefe gwelet gant spont ha kalon laosk, e gwirionez, ar maen-bez o sevel dindan al loar vouset, hag ar Burtul o'n em silañ er-maez, flek war e zivhar evel ur mezvier kras, gwisket gant dilhad bet kaer gwechall, ha troet da bilhoù ha da lastez flaerius e yenijenn an toull don. Divorzañ a reas e vembrou o tañsal, heñvel ouzh ur spontailh hejet gant an avel, o vraniskellat etre kroazioù ar vered sioul, ken didrouz hag ar Marv Skornet.

(1) Skilfer = vampir, suner-gwad.

N. ar R. — E niverenn 176 AL LIAMM, p. 223, ez eo bet embannet ur roll gerioù eus Bro-Rostrenen.

Ur vouezh a-ziabarzh a roe urzhioù dezhañ, hag e tec'has kuit, pell diouzh an douar benniget, rak n'eo ket pikol yac'hus d'ur skilfer tostaat ouzh kompezennoù an Aotrou Doue.

— « Tan de'i, bremañ, Burtul ! a lare ar vouezh a-ziabarzh. D'ar gwad fresk, ma mab, d'ar vuhez ! »

Hag ar relegenn da vale, da glask he c'hont gwad, da glask he gwalc'h a vuhez.

*
**

Trouz ur werenn strinket gant ur voger a harlinkas e skouarn. E lec'h ma strinker gwer e tle bout tud ivez, ha buhez. Buhez ! Da gentañ e paouezas ar suner un tammig, da selaou heklever drev an davar, en noz dant. Buhez.

— « Na pa vefen bev bemnoz, a soñjas, morse ken ne vo roet din da dañva buhez wirion an Dud Bev. Lonkañ, dre laer kaer, gwad a-walc'h da adtommañ ma gwazhioù entanet gant ar sec'hor, da reiñ ul lezvuhez d'am c'horf diene, ha tizhout ma arched da c'houlou-deiz... Doaniasañ planedenn, pa gousk er sioulder ma c'heneiled marv da vat... Ma ! Tonket on da lazhañ evit bevañ. Ha gant piv an Diaoul e stagin fenozh ? »

Ne vez ket galvet an Diaoul en aner. A-boan ma voe echu e soñjezon gant Burtul, e welas un den kozh bountet e-maez an ostaleri. An trouz a greskas, a sailhas er porzh dre an nor digor, evel pa heulfe ar mezhvier. Mouezh an ostizez a gurunas etrezek hemañ.

— « Kozh lonker brein ! N'eo ket trawalc'h dit kargañ da gorf ! Ret eo dit ouzhpenn-se ober un teilhad en ti, skandalat an dud, kunujenniñ an ostizez, dislonkañ war an daol ha stlepel da werenn gant ar voger ! Sklanker milliget ! Skarzh alese a-raok ma 'z po graet 'n ez pragoù ! Ha kav soñj emhout tri miz 'zo war ar c'hozh ! Ma n'eo ket ur vezh paeañ tailhoù d'ar stad evit kinnig levedoù da stoliadoù dic'hailh evel hemañ ! Sach da dreid ar pellañ ma c'helli, ampoezon ! »

An hini kozh, avat, a yaras dindan ar c'houad. Honnezh, ur penton a blac'h, barrek da vadaouiñ ur gour a daolioù bronn, ne oa ket da c'hoari ganti ! Klask a reas ur respont da bremañ he genou d'ar ramzez spouronus, nemet ne zeuas ger ebet gantañ. Kemerout a reas e anal, a-raok mont kuit en ur hopal kaozioù espoell.

— « Dampasion ! Revrioù lous ! Pa vefen suner-gwad e teufen dre ar prenestr da raskognal hoc'h eskern ! »

Hag e skoe taolioù dorn kounnaret en aer.

— « Hemañ en deus ma galvet ! » a soñjas Burtul. Ur mousc'hoarzh a zizoloas e zaou zant hir, hag e krogas da dostaat sag ar paotr kozh.

Ar mezhvier a zistagas ur mell bramm war greiz ar straed, hag a zigoras e bicheri evit leuskel ur staotadenn hir da redek betek an touflez. Kanañ a rae mouezh e benn, ivez, kement ha dihuniñ ar vourc'hizien gourvezet e pluñv o gweleoù.

« Manul a staot u'l,

Manivel a staot pell ! »

Ar Burtul, avat, a soñjas e oa tremenet poent dezhañ dont a-benn eus e dorfed, a-raok ma teufe tud d' ober ar bambocher reiñ peoc'h. Spinañ 'rae ar voger, evel ur c'hazh noz o klask e breizh. Pa zegouezhas kazi rez gant an den, o kemer lañs da sailhañ warnañ, e klevas stalafioù o tigeriñ a-zioc'h e benn, hag e rankas chom kuzhet. Ur vouezh damgousket, met fuloret-naet, a hopas diouzh ar prenestr :

— « Sakre gast fall ! Job ar Sistr 'n hini eo ! Kar-e-doull ! Preñv douar ! Gortoz un tamm, 'an da dremen da c'hoant kanañ dit ! »

Ur vunutenn c'hoazh, hag e kouezhas an dic'h-lann e-kreiz ar straed : ur c'helorniad dour yen a oa bet stlapet gant paotr ar prenestr war benn an Aotrou Lonk-e-Sizhun, hag un diveradenn bennak a c'hlebias blev reut ar skilfer da heul.

Spontus e oa an noz, bremañ. Gouleier an tier a oa lazhet holl. Ar mezhvier a gemeras hent e di, ur sac'had mezh en e benn diabafet, rividik en e zilhad mouest. Ne glevet nemet strejadennoù skiltrus ar c'hizhier-noz, un targazh pe zaou, moarvat, o c'hoari d'ur gazhez e tommijenn, ha kann etre dezho. Ur gaouenn a hopas a-zioc'h gwez ivin ar vered.

En ur c'horn didud e lammas Burtul war e breizh, hep poan. Daouarn ar relegenn a stardas gouzoug an den kozh d' e dagañ, kouek, keit ha ma skoe ar skilfer e zent hir, ken lemm hag ur minaoued, e lerenn elgez ar mezhvier. Hemañ a laoskas ur skrifadenn wic'hus, a-raok kouezhout war an douar da vervel. Diwadet. Burtul a gemeras e amzer, neuze, da beursunañ laezh ar gwazhioù, daoulinet e-tal ar c'horf gourvezet. Gwad fresk a garge e vembroù, hag e teue ar vuhez nevez da heul.

— « Ar wech-mañ en do Morlk Marc'hfhlopzin e vennad ! » a soñje Burtul, bourret un disterañ. Torchañ 'reas e c'henou, ha buan e klaskas e hent sa 'r gêr, pe sa 'r vered, mar karit gwelloc'h.

Ya. Met petra c'hoarvezas, d'ho soñj ? Rak c'hwil, lennerien gogez, a gav deoc'h ez eo pare ur Vampir pa 'n deus karget e vouzelloù a wad fresk ? Mat, gant gwad fresk, eta, ne laran ket. Nemet ne oa ket gwad ar paotr kozh-mañ eus ar re freskañ. Na pell ac'hane !

Pa 'n em gavas ar suner-gwad war e sav, e santas flek e zivhar. O, daonet 'vo ! Na petra 'ta ? Seblantout 'rae dezhañ e oa o vont da nijal, pe da bradañ. Pradañ an hini 'reas, evel just, mezv-dall ma oa, 'leizh e dog, blaz ar gwin ruz o teviñ e c'horzailhenn, pounner e deod ha sammet e gof. Ha morse n'hellas adsevel ken, digustum da zougen alkool !

D'ar beure, pa gokoc'hokas ar c'higi e leur-gêr ar person, tud o skarzhañ d'o labour a gavas an daou gorf, unan anezho diwadet 'vel ur porc'hell, hag egile beuzet er gwin dislonket. An holl a anaveze mat Job-ar-Sistr, ar sklanker kozh ; met an hini all ? Pa glaskjont paperoù ar Burtul en e c'hodelloù, e teuas ganto un dornad kig brein flærius, mesket gant kontron. An divrec'h en em zistagas diouzh an divskoaz pa grogjont enno da gas ar c'horf kuit. Ne oant ket bet pell o kompren petra oa c'hoarvezet, rak er vered e oa chomet digor bez ar skilfer.

Ar person a bateras, an dud a gontas kozh kaozioù diboell, hag ar vugale a gouskas aes adalek an deiz-se.

Rak, gouzout a ouzit, ur suner-gwad a varv da vat ha da viken pa n'hell ket tizhout e arched 'raok goulou-deiz.

E-giz-se e kavas Burtul un diskuizh evit ar beurbadelezh, e-maez galloud Morlk Marc'hfhlopzin, Priñs Meur ar Skilferien. Repoz dezhañ.

Ha me 'm eus skrivet ar marvailh evel m'eo bet kontet din, un nozvezh hiraezh, ganin ma-unan.

Joran ar GRUG

Sevenadur

« *Gwechall oan paotr yaouank
er gêr e ti ma zad ... o ye !
er gêr e ti ma zad... »*

« Opala, tudoù ! Gwall laouen oc'h hirie ! 'M eus aon n' oc'h ket diwar zour ! Petra zo nevez ganeoc'h ?

— Petra zo nevez ganimp ? Emaomp 'vont da gêr Gwened, da welout ministr ar penn-bazh, a zigoro fenoz ur palez d' ar sevenadur. 'Michañs vo lojet brav ! Soñj 'ta ! Ur miliard hanter diwar-goust tud Gwened. Ouzhpenn-se e vo un abadenn digor d' an holl gant tud 'giz Glenmor, Servat, ha me oar-me ! Hag un dibunadeg e kêr Gwened ! Evel just, ned imp nemet d' an abadenn ! Ne reomp ket politikerezh, ni !

— Ma ! Mont a rin ganeoc'h. Kentoc'h 'vit chom amañ da ruzañ ma botoù, rak n'eo ket gwall yac'hus ar skol-veur evidon ! »

Ha setu penaos en em gavis asambles gant tri c'hamarad, Alan ha Yann, daou Dregeriad evel don, ha Gweltaz, ur C'hernevad, war hent Gwened. Kuitaat a rejomp Roazhon war-dro teir eur goude kreisteiz. Alan a vlenie ar c'hozh daou jav, a dlee kas ac'hanomp betek ar sevenadur-se sparlet en ur "Palez", pe gentoc'h betek un neizh polised, C.R.S.-ed hag all. E-touez ar re gentañ e oamp da vont, met dleout a raemp adkavout kamaraded all eno en un ostaleri. Edomp e soñj koaniañ e kêr Gwened, kerkent ha degouezhet. 'Michañs ivez e vije kavet archerien war an hent. Ba ! Laret e vije dezho e oamp o vont da Giberen da dremen un devezh pe zaou : seier kousket a oa ganimp, hag un deltenn ivez. Ar c'harr-tan ne dae ket en-dro ar gouleier warnañ, ha n' hallfemp ket distreiñ da Roazhon diouzh an noz. Amzer a oa ganimp, forzh penaos. Echu oa an arnodennoù, ha tremen-skuizh oamp gant ar skol-veur.

Mat e voe eta ar veaj... betek an Elven. Tremenet ganimp ar vourc'h, hon devoa kemeret lañs en-dro, pa weljomp dirazomp war lez an hent ur polis a rae sin dimp gorrekaat. Sentiñ a rejomp, hag eñ gourc'hemenn dimp en em renkañ pelloc'h war ar ribl. Ur polis all a dreuzas an hent da zont davedomp : « Ho paperoù, mar plij ! ». Hag en ur gemer anezho : « Da belec'h emaoe'h 'vont ?

— Da Giberen.

— D' ober petra ?

— Da gampiñ e-pad daou zevezh.

— Digorit koufr ar c'harr. »

Moarvat e oa e soñj kavout barrennoù-houarn pe bizhierkoad. Forzh penaos, poan gollet. Treuziñ a reas an hent en-dro da vont d'e garr-tan " Estafette ", hon paperoù gantañ. Evit pellgomz da Wened, 'michañs.

E-keit-se e oa deut ur c'harr-tan all d'en em renkañ a-dreñv dimp. Studierien all eus Roazhon. Diskenn a rejont holl, hag unan anezho, ur vombard gantañ, a grogas da c'hwezhañ e-barzh. Seniñ, avat, ne oa ket gouest d' ober. « Spi 'm eus, eme Alan, e vimp holl laosket da vont, ne gav ket din e c'hallfe an archerien gouzañv pell amzer blejadennoù a seurt-se. »

« Sell 'ta, eme Gweltaz, petra 'zo er park en tu all d'an hent ? N'eo ket ur c'harr-samm polis ? »

A-dreñv kleuz ar park e oa un ugent C.R.S. bennak, prest d' ober war hon tro, mar teurvezfemp c'hoari ar re fin.

Degouezhet e oa bremañ pevar c'harr-tan all. Evelato e veze laosket da dremen an holl vourc'hizien pe labourerien. War a seblante, ne veze harzet nemet ar re yaouank, o devoa betek re neuziou-studier. Mont a ris er-maez da astenn va izili brevet. Ma gwalc'h chom er c'harr. An tri all a reas kemend-all war ma lerc'h. Ur steudad kirri a oa bremañ a-dreñv dimp, ha 'michañs e teufe reoù all c'hoazh.

Un eur bennak e c'hortozjomp e-giz-se, pa zegouezhas daou " votard " ; an archer a zeuas neuze da larout deomp e vijemp kaset da Gêr-Gwened betek ar c'homisaria, « evit sellout spisoc'h ouzh ho paperioù, » emezañ. Ha ni pignat 'barzh ar c'hirri en-dro. Ur motard en hon raok, un all a-dreñv, e voemp ambrouget betek ar c'homisaria, a oa 'tal 'kichen Palez ar Sevenadur. War an hent ne veze gwelet nemet kirri du an Archerien, " Land Rovers " ha me oar. Ur c'hwez iskis a save e kêr Marcellin.

Hor c'hirri a voe lezet war un dachenn 'kichen ar c'homisaria, ha ni mont e-barzh, ambrouget bepred gant an

archerien. Eno e ranke pep hini tremen dirak un enseller evit reiñ dezhañ e anv, anv e dad, hag ur bern traoù all c'hoazh. Kaer hon devoe larout e felle dimp bezañ lezet da vont rak gortozet oamp e Kiberen, ne voe ket taolet pled. Kaset e vezemp goude, unan hag unan, en ur sal vras, e-traoù ar savadur. En em gavout a raemp aze ur c'hwec'h bennak, div blac'h en hon touez. Yann a yeas da c'houlenn un tamm kleiz digant an archer a oa e toull an nor, « evit c'hoari troadig-kamm, » emezañ. Pa voe roet dezhañ e damm kleiz e stagas da skrivañ war ar mogerioù : “ Breizh dishual ”, “ Tañvait sevenadur ar boestoù-mir, an hini gwellañ ”, ha traoù hegarat-tre evit ar ministr.

D'ar c'houlz-se e teuas un archer da larout ne oa ket dereat lakaat paotred ha merc'hed mesk-ha-mesk. Youc'hadennoù a voe klevet neuze : « Apartheid ! Archerien, beleien ! Gwashoc'h evit site ar studierien ! » hag all. An disparti a voe kalet. « Penaos, eme Alan, e c'hellin-me tremen an amzer en toull-mañ ? ».

« Ouzhpenn se, eme un all, e tapin poan-revr ma n'em eus tra da lakaat dindan. » Met klemm ne dalveze ket ar boan, hag en em gavout a rejomp hon-unan. Gweltaz a lavaras en doa keüz o chom hep bezañ kaset levr ebet gantañ, kement hag ober un dra bennak.

« Ha boued ivez ! » eme Yann, paotr e gof.

Ha ni d'en em c'houlenn pegeit e vefemp lezet aze da louediñ. Bep an amzer e tiskenne unan bennak all d'hon bete. Ur paour-kaezh studier bet tapet war an hent eveldomp, kaer en devoa bet tabutal gant paotred Mari Robin. Souezhus an niver a studierien o vont da Giberen an deiz-se.

Da seizh eur oamp degouezhet e Gwened. Da seizh eur hanter e oamp pemzek e sal vras an traoñ. Da eizh eur e oamp tremen tregont. War-dro dek ac'hanomp a oa brezhonegerien. Kregiñ a rejomp da ganañ kanaouennoù : reoù kozh, *An Alarc'h*, *Gwerz marv Pontkallek*, hag all, reoù nevesoc'h : *Emgann Montroulez*, *Komz a ra kalz ar C'hallaoued*, *Pa vo Breizh digabestr*, *Maez al lezenn*. Kement tra a ouiemp a voe kanet. Ar re ne gomprenent ket brezhoneg a gane memes tra. Un toullad archerien oa deut da welout ar pezh a c'hoarveze. Chom a rejont da selaou e toull an nor. Mont a reas Alan, ha Gwendal, da gaozeal ganto. Unan anezho a gomze gwenedeg, hag Alan, a oa kustum da zaremprediñ gwenedourien, a reas kaoz gantañ. Souezhus e kave gwelout tud yaouank o komz brezhoneg evel-se. « Ne reomp nemet gant ar brezhoneg etrezomp, » a lare Alan. Hag int krog da

dabutal war ar yezh, ar sevenadur, Breizh. Plijus e oa an den, ne oa ket aheurtet tamm ebet, ha dont a rae brav ar brezhoneg gantañ. E gamaraded ne oant ket evit kompren anezho, darn oa eus Breizh Uhel, al lodenn vrasañ a oa Gallaoued. Jentil e oant, ma Doue !

« Pegoulz e vimp lezet da vont ?

— N'ouzomp ket, emañ 'vont da welout.

— O ! 'Michañs e viot lezet dizale.

— Sec'hed am eus ! » a huchas ur paotr e foñs ar sal.

Hag an holl da huchal : « Sec'hed hon eus ! Sec'hed hon eus ! »

« Bez' eus evaj amañ, eme un archer, ez an da welout hag e c'hellin reiñ deoc'h. » Hag eñ mont.

Pemp munud goude e oa deut en-dro. Nac'het e oa bet, hervez kont. Adarre an dud da huchal. Pemp munud goude c'hoazh e teue an archer gant kasedadoù chug frouezh : an dud a roe tri ugent lur. Darn a huche ne oa ket reizh, o vezañ ma oa ar C.R.S.-ed o lonkañ bier. Unan all a oa krog da c'houlenn sandwichoù. Un archer a bennfolle, un all a oa keuz, keuz bras ennañ chom hep gellout ober muioc'h evidomp.

« Pelec'h e staoter ? eme Yann.

— Gortozit, eme an archer madelezhus. Mont a refet da staotañ tri-ha-tri, hoc'h ambroug a rin. » Ha ni mont.

Eus ar privezioù, dre ur prenestr bihan, e vije gwelet ar sal ma oa bet serret ar merc'hed.

« Penaos emañ kont ganeoc'h ? eme Alan d'ur plac'h harp ouzh ar prenestr.

— Madik. Ha ganeoc'h-c'hwi ?

— Eus ar c'hentañ. Evañ, kanañ a reomp. Ne vank nemedoc'h evit dañsal. Pet oc'h ?

— Un ugent bennaket, ouzhpenn marteze. Amañ ne c'hoarzher ket kement-se. Ne ganomp ket, ni. Dont a ra ivez C.R.S.-ed d'hon gwelout bep ar mare. Poufañ, fougasiñ a reont. Kas a reomp anezho da sutal. »

Ar gaozeadenn a voe troc'het gant an archer a laras e oa tud all c'hoazh o devoa c'hoant...

Pa larjomp e c'hellemp kaozeal gant ar merc'hed eus ar staotlec'h, e voe c'hoazh muioc'h a dud o vont di. Reoù zo a yae zoken bep kardeur. Ne baoueze ket ar monedone eus ar sal d'ar staotlec'h.

O vezañ ma ne veze ket diskleriet deomp da bet eur e vefemp lezet da vont e krogemp da grediñ e tremenfemp an noz aze. Goulenn a ris aotre mont da gerc'hat ma sac'h-

kousket e-barzh karr-tan Alan. E krec'h, en trepas, e oa c'hoazh studierien, a oa da ziskenn ganeomp. Ur c'hamarad a laras din en doa gallet tec'hel kuit ur paotr all a oa gantañ. Tapet e oant bet en ur zont er-maez eus un ostaleri o huchal war ur c'hamarad : n'o doa ket gallet dont en-dro da gemer o forpantoù ; o arc'hant hag o faperoù a oa e-barzh. Penaos e rafe-eñ evit tremen dirak an enseller ?

Ur c'hardeur goude e oan en-dro gant ar re all, er sal vras. Kanañ a rae an dud c'hoazh. Ur studier a glemme peogwir en doa arnodennoù an deiz war-lerc'h. Spi en doa e vije lezet da vont a-raok ar beure. Tri-ugent e oamp neuze.

Hag e-giz-se e kendalc'has an traoù betek un eur. Un eur diouzh ar beure. Skuizh e oa an dud. Naon gante ivez. A-greiz-holl e teuas un archer da larout deomp e vijemp lezet da vont, hag e vije daskoret deomp ar paperioù a oa chomet gant an enseller.

Er-maez e kavis kamaraded gant ur pezh gwenn-ha-du. Gallet o devoa tremen war an hent. Hogen n'o doa kavet tra ebet e kêr. An ostalerioù a oa bet serret da zek eur, war urzh ar maer. Kavet o doa Paol, ar paotr a oa tec'het kuit eus ar c'homisaria, ha deuet e oant eno, gant o banniel o huchal : « Frankiz evit hor c'hamaraded ! ». Ar gribed a lare dezho tevel... anez se e viot dastumet ivez.

« Met se eo a fell deomp, just a-walc'h ! » Klevout a raent ac'hanomp o kanañ a-bouez-penn, hag int aze er-maez. Met poan gollet. Chom a rejont aze evel paour-kaezh tud... betek hon dieubidigezh.

N'hor boa mui tra ebet d'ober ken, e kêr Gwened. Divizout a rejomp distreiñ da Roazhon. Lezel a ris Alan, Yann ha Gweltaz evit mont gant Yann-Ber, paotr ar gwenn-ha-du. Naon em boa, graet em bije forzh petra evit debriñ un tamm kreun. Ha ni war an hent.

An deiz war-lerc'h e lennen en ur gelaouenn ar pezh a oa tremenet en derc'hent : « Manifestadeg, mouget gant ar C.R.S.-ed... Glenmor e lise Kergado... Kleizourien bet kaset d'an toull a oa o kanañ e brezhoneg ».

« Petra zo gwelloc'h, emezon d'ur Gall penn-kil-ha-troad a oa em c'hichen en ostaleri : ur sevenadur sparlet en ur palez, pe unan a vez kaset d'an toull ? »

Ne ouezas ket petra respont.

Yeun ar GOW

ENVORENNOU

(kendalc'h)

Gant an darn vrasañ e teue sonioù gallek hag ar re bet kavet mat da zougen an armoù a oa dare da vont diouzhtu da Verlin da gastizañ an impalaer Gwilherm. Seurt dizurzh ha brabañserezh a gaven displijus ha dizereat, met penaos chom hep mont da heul an danvez-soudarded ? Deuet e vijent d'am c'hask da di va mamm evit ober an hu warnon.

Gouezet o devoa ar C'hallaoued sankañ er c'halonoù kasoni don ouzh an enebourien a raed outo gwashoc'h gouezidi eget re Afrika. En hon touez, paotred ar bloavezhiaed seitek, e oa bras hon drougiezh ouzh an Alamagn, ha bras ivez ar c'hoant e vije kannet. Ar re ac'hanomp a voe graet danvez-soudarded anezho a dride gant ar fouge da c'hellout mont, a-barzh pell, da argas an alouberien ha da dalvezout dezho o zorfedoù. Ar re vac'hagnet evel don hag ar re re-zister pe nammet en un doare bennak, un tri pe bevar ac'hanomp, a geuzie gant an dic'hañs da rankout chom er gêr.

Ur c'henderv bihan din, fall e weled ha kizidik e zaoulagad, a oa chalet ha mezhekaet o vezañ na oa ket bet kavet barrek da ober ur soudard. En davarn ma oamp troet holl, div zousennad ac'hanomp, da evañ ur banne muioc'h, e c'houlennas ar vestrez outañ : « Ha c'hwi, Laorañs, petra a zo graet ac'hanoc'h ? »

« Allas ! itron, n'on ket bet kavet mat, » a respontas dezhi. Dre fent hag hep soñjal e feukañ : « Ho tad, » emezi, « a zo kuzulier ti-kêr hag hir e vrec'h. Klaouestre en deus graet implij eus e c'halloud evit ho terc'hel gantañ er gêr ! ».

Kant gwech gwelloc'h e vije bet dezhi mirout klocz he genou.

O klevout ar c'homzoù kasaüs-se, ez eas ar paotr gwall-livet ha, droug ruz ennañ, e c'harmas a-bouez-penn : « Ma vijec'h bet ur gwaz, itron, em bije ho prevet ha graet deoc'h

lonkañ ho teotadoù binimus ha gaouiat ! Penaos hoc'h eus ar fallagriezh da damall d'am zad ha din, e gaou, traoù ken dizoare ha mezhus ? D'am zad ken anavezet e garantez e-keñver ar vro, ha din ar brogarour na c'houlenn nemet skuilhañ e wad evit saveteiñ ar Frañs ! ».

Ken heget e oa Laorañs ma rede an daeroù eus e zaou-lagad ha m'hor c'huitaas, en ur gunujenniñ ar vaouez. Glac'haret ha fromet ez eas d'e di ha n'her gweljomp ken an deiz-se.

ARMÉE DE TERRE ET ARMÉE DE MER

ORDRE DE MOBILISATION GÉNÉRALE

Par décret du Président de la République, la mobilisation des armées de terre et de mer est ordonnée, ainsi que la réquisition des animaux, voitures et fournais nécessaires au complément de ces armées.

Le premier jour de la mobilisation est le dimanche 2 Août 1914.

Tout Français soumis aux obligations militaires doit, sous peine d'être puni avec toute la rigueur des lois, obéir aux prescriptions du **FASCICULE DE MOBILISATION** pages colorées placées dans son livret.

Sont visés par le présent ordre **TOUS LES HOMMES** non présents sous les Drapeaux et appartenant :

1° à l'**ARMÉE DE TERRE** y compris les **TROUPES COLONIALES** et les hommes des **SERVICES AUXILIAIRES**;

2° à l'**ARMÉE DE MER** y compris les **INSCRITS MARITIMES** et les **ARMURIERS** de la **MARINE**.

Les Autorités civiles et militaires sont responsables de l'exécution du présent décret.

Le Ministre de la Guerre.

Le Ministre de la Marine.

N'em eus ket ar menoz da zibunañ an darvoudoù a c'hoarveze war an talbenn na buhez ar soudarded hag o c'hurioù war an dachenn-emgann. Kement-se a zo bet displeget gant Abeozen war ar gelaouenn lennek *Gwalarn* ha gant Loeiz Herrieu war e zastumadenn *Dihunamb*. C'hoant am eus bet hepken da reiñ un alberz eus ar pezh a welis hag a glevis e Breizh e-kerz ar c'hentañ brezel bras.

Kaer o deveze ar Saozon hag ar C'hallaoued argadiñ, ne zeuent ket a-benn da doullañ difennoù an Alamaned ha d' ober dezho kilañ. Bras e veze ar c'holl eus an daou du, tud lazhet ha gloazet diouzh an druilh. Medalennet stank e veze ar c'hloazidi, diframmet diouto ur vrec'h pe ur c'har pe muioc'h gwall-aozet c'hoazh, dirak o c'herent hag un nebeut soudarded dindan an armoù, gant un ofiser bennak a rae dezho un tamm prezegenn verr.

Diwar-benn an diskoulm eus ar brezel e oa nec'het ar speredoù. Setu ma veze anv dalc'hmat, war ar c'helaouennoù, eus ar *rouller-hentoù* rusian a flastrje dirazañ an armeadoù alaman hag aostrian, evel e-ser c'hoari. Ha koulskoude, pa veze deuet ar c'hazh da razh, e klevet e veze bet flastret soudarded an Tzar.

Pa 'z eas Turkia a-du gant an div impalaeriezh enebour, ne reas ket ar bobl nemeur a van, met fougeet e voe o welout Italia o tont da reiñ skoazell d' ar C'hallaoued. Diwezhatoc'h, pa voe trec'het Italiz e tolead ar stêr Piave ha pa voe ret reiñ harp dezho, e komze hor soudarded anezho gant fae ha dispriz. N'eo ket brezelourien e oant, emezo, met konikled dare da skarzhañ kuit, kerkent ha ma klevet an disterañ trouz.

Ouzhpenn listri brezel a yae d' ar strad ha kalz listri kenwerzh a voe goueledet deomp. Rouez e teuas da vezañ pourvezioù 'zo, evel an eoul-maen, ar c'hafe hag ar sukr, ha fall e oa ar bara. Bras e oa an droug a rae al listri-splujer alaman ha, pa 'z eo gwir, bewech ma 'z ae fall an traoù, e rank ar bobl kavout unan bennak da damall, e kouezhas ar bec'h war ur marc'hadour pinvidik eus Kemper. Hemañ a rebeched dezhañ kas pourvezioù, vioù hag amann dreist-holl, da dud al listri-splujer a verdee tost da aodoù Breizh ! War a lavared, ez ae ar bevañs gant ur vag-pesketa, betek al lec'h ma veze kavet gant an enebourien.

N'ouzon ket petra a oa gwir pe c'haou en istor-se, hogen kalz trouz a reas dre hor bro ha, d' an diwez, e voe toull-

bac'het ar marc'hadour. N' on ket evit lavarout, avat, petra a c'hoarvezas gant ar marc'hadour da c'houde.

.....

Prientet e oa bet listri-roueder, pezhioù-kanol bihan warno, da redek war-lerc'h ar splujerien ha d'o gouelediñ mar galljent. Ur mignon din, Gwenole e anv, a oa war bourzh unan anezho hag en devoa e borzh e Leixoes, e Portugal. Hervez ar paotr, e oa start-bras ar vicher, dreist-holl diouzh ar goañv, ha daoust dezho da vezañ dalc'hmat o verdeiñ, ne welas nep splujer, nemet unan a voe kaset d'ar strad gant ur c'hreunadenn, war a seblantas. An eoul savet dioutañ war ar mor a reas d'ar vartoloded krediñ e oa deuet ganto o zaol da vat.

.....

Er bloavezh 1915 e voe drastus d'ar C'hallaoued an arsailhoù a rejont e Bro-Artez hag er Champagn. Kalz tud a golljont, evel an Alamaned e-kerz o gwashañ tourtadoù. Keloù a zeuas deomp eus marv un den e-kreiz e vrud, bet mevel ganeomp kent, Per Rannou e anv. En em staget e oamp du-mañ ouzh ar paotr-se ha keuz hor boe dezhañ. Ur galonad a voe deomp gouzout penaos e kollas e vuhez. Edo oc'h argadiñ gant e gompagnunezh pa voe diskaret e-touez ur steudad orjal dreinek e-lec'h ma chomas tri devezh ha teir nozvezh da c'houzañv ur verzherinti spontus a-barzh mervel. Ne ehane da c'harmañ da c'houlenn skoazell, met den ne c'hellas mont d'e gerc'hat ken arvarus e oa tostaat outañ gant an tennoù mindrailherez a gouezhe en-dro dezhañ. E-kerz e *bermision* diwezhañ, en devoa anzavet ouzh va mamm n' her gweljemp ken.

E-kerz emgann ar Somm e oa bet lazhet va c'henderv Yann Rannou, eus ar Stank, ur paotr ugent vloaz a garen kalz hag a oa unan eus va gwellañ mignoned d'ar mare ma vezen gantañ o tiwall ar saout e kêr e dud. Neuze ivez e varve er gêr va c'henderv Yeun Frabolod, eus ar Menez Gwenn, tapet e fall gantañ e Belgia nebeut amzer kentoc'h.

Ouzhpenn ar pegadoù a lakae ar vrezelourien da lugañ dindan sklerijenn an deiz, ur brezel all a dremene dindan an douar. Evel gozed, e toulle an Alamaned, koulz hag ar C'hallaoued, riboulioù hir a-is da zifennoù an eil rumm hag egile d'o lakaat da strinkañ gant danvezioù tarzhus. E-leizh a soudarded, mouget ha flastret gant pouez an douar o tisac'hañ warno, ne voe kavet morse o c'horfoù douaret er pri hag er vein.

Dibaot a wech ec'h anzave ar c'helaouennoù ar wirionez p' o deveze bet ar C'hallaoued an tu-koll. En enep, pa c'hounenze ar re-mañ an disterañ tachenn, e kaved da lenn e-leizh a fougeoù hag a veuleudioù pompadus. Ret e oa mirout divrall da dud *an a-dreñv* ar fiziañs da gaout an trec'h diwezhañ ! Ha dalc'hmat e veze meneg eus gounidoù ha kurioù hor soudarded e Menez ar C'hizhier, Milin Laffaux, Hent an Itronezed, an Argonn, ar Woever, an Hartmannvillerkopf, hag all.

War-lerc'h gouelioù Pask ar bloaz 1916, e tridas va c'halon gant an esmae pa ouezis e oa en em savet Iwerzhoniz ar *Sinn-Féin* ouzh ar Saozon hag e oa bet embannet ar Republik e kêr-Dulenn. Tra souezhus ! Ne gavas ar bobl nep abeg en emsavidi, nemet tud 'zo hag a lavaras n'edo ket ar mare da glask rev ouzh ar Saozon o devoa trawalc'h da ober ouzh an Alamaned. Ne ouient ket, an dudigoù, e stourme gouroned Iwerzhon evit frankiz o bro, brasañ teñzor a zo er bed, padal e poagne ar Saozon da bilañ galloud an Alamagn a lakae war var o ijinerezh hag o c'henwerzh a-dreuz an holl vroioù.

Allas ! trec'het e voe an emsavidi kelt, hor c'hendirvi tramor, ha lazhet pennoù ar revelzi. Doaniet-bras e voen gant ar c'heloù glac'harus, hogen ar gwall-zarvoudoù all o c'hoarvezout bemdez a reas din ankouaat, evit ur pennad al lamm o devoa bet stourmerien Enez ar Sent.

.....

E miz C'hwevrer 1916 e tiollas gwashañ argadenn an Alamaned war gêr Verdun. Un drailh spouronus hag a badas war-dro c'hwec'h miz ! Kreñvlec'h Douaumont a voe kollet buan ha, dirak al lanv german o c'hounit tachenn, e tleas ar C'hallaoued kilañ a-nebeudoù. Ur milion a dud, ken Gallaoued, ken Alamaned, a dremenas dre an ifern-se o leuskel war o lerc'h n'ouzer ket pet kant mil korf marv ; miliadoù Bretoned en o zouez. Darn anezho, distroet ac'hano dre vurzhud, a lavare na c'helle ket spered mab-den ijinañ, dre e faltazi, euzhusoc'h drailh ha lazhadeg. Meur a hini a gollas o fenn dindan ar vombezadeg dibaouez, gwashoc'h eget holl daranoù an neñv, a vouzare hag a bulluc'he ar paour-kaezh merien a oa anezho, motet holl e-barzh an douar dispac'het gant an obuzoù.

Pal ar " c'honprinz ", mab an Impalaer Gwilherm, a oa toullañ al linenn vrezel, da reiñ tu d' e armeoù da gerzhout war Bariz, ha d' en em strewañ, da c'houde, war Vro-C'hall

a-bezh. Diarbennet e voe gant poan, daoust d'e ganolioù niverus ha da nerzh-kalon e soudarded. Bep un tamm, o welout e oa aner dezhañ kenderc'hel gant e dourtadoù drastus, e rouesaas e argadennoù hag e sioulaas ar reuz e tolead Verdun.

E-doug ar c'hwec'h miz enkrezus-se, ez aen bemdez d'an ti-post, a gaved speget ouzh unan eus e stalafioù ar pell-lizher pemdeziek a rae meneg eus darvoudoù ar brezel. Ankeniet e vezen bepred, evel an holl er vro, gant ar soñj e trec'hje an Alamaned hag e vijemp sklavourien dezho da viken.

War-dro ar mare-se pe, marteze, er bloaz a-raok, e komzas ar c'helaouennoù eus an difreoù a glaskas ar ministr kozh Caillaux kas da benn, anezhañ e-unan, gant pennadurezhioù Aostria, evit lakaat diwezh d'ar brezel. Nag a vuhezioù a vije bet espernet hag a zistruj miret outañ ma vije bet gouest da seveniñ e venoz ! Allas ! ar gostezenn a-du gant ar brezel eo a rene Bro-C'hall d'an ampoent. Aes a-walc'h e vije bet ober ar peoc'h, da vihanañ gant Aostria aet skuizh o vrezeliñ. Hogen fall e voe kavet mennad Caillaux o vezañ ma oa bet divizet e ranke impalaerezhoù Kreiz Europa bezañ diskaret evit lakaat harz

da vrezelioù all diwezhatoc'h. Embannet e voe e oa Caillaux un trubard ha goulennet ma vije barnet gant al Lez-Varn Uhel. Dismegañs ar bobl a gouezhas warnañ, kement e oa graet haro war an torfetour, evel ma raed outañ.

E-kerz ar bloavezh 1917, e troe fall an traoù evit ar C'hallaoued hag ar Saozon. Kantadoù listri-kenwerzh d'ar re-mañ a voe goueledet gant ar splujerien alaman, ken e teuas dienez a voued e Breizh-Veur. Edo eno an naonegezh o tostaat ha chalet bras e oa ar gouarnamant diwar-benn ar bevañs a rae diouer bemdez muioc'h-mui. Ma karje d'an

Alamaned bezañ kendalc'het gant o distruj e vije aet an holl Saozon gant an disvoued ; met da heul barnadennoù kalet ar broioù didu, e tigreskas ar brezel dindan vor ha poblañs Breizh-Veur a voe dibrederoc'h hiviziken.

Hogen, e Rusia, edo an traoù war o zu fall. Deraouet e oa, e Sant-Petersbourg, kêr-benn ar vro, ar reveulzi a brientenn ar gomunourien pell a oa. Ar bobl hag an arme a yeas d'o heul, ker skuizh ha ma oant aet gant ar gwalleurioù o draste abaoe tri bloaz. Ar soudarded a droas kein d'an talbenn, hag an armeoù ne voe mui anezho, steuziet ha teuzet evel an erc'h dindan bannoù an heol. Netra ne harze ken an Alamaned diouzh an tu-se. Bro-Suomi, pe Finland, gant skoazell ar re-mañ, he devoa kavet tu d'en em zieubiñ diouzh impalaeriezh kozh an Dzared.

Kouezhet e oa, a-stok e gorf, ar ramz slav, hag ur gwall-daol e voe kement-se d'ar Saozon ha d'ar C'hallaoued. Amañ e fallgalonas tud ar bobl hag ar soudarded, war-bouez un nebeudig a vage c'hoazh ar fiziañs na c'helle ket bezañ trec'het broioù ar Frankiz gant ar Varbared. Nijet e oa spi hor brezelourien da drec'hiñ hag e c'houlennent kenetrezo penaos herzel pa zeuje warno an enebourien a stourme war talbenn ar Reter.

Ur gwir abeg, eta, da vezañ enkrezet. E meur a gêr vras e voe soudarded da nac'h distreiñ d'an talbenn. Raktal e tlee pennadurezhoù lakaat harz d'an disentidigezh anez gwelout an dispac'h oc'h en em ledañ. E garioù 'zo e c'hourveze ar vrezelourien a-dreuz an hent-houarn evit mirout ouzh an trenioù da vont larkoc'h war-du linenn an tan. Hogen neuze e kasjod, war-dro ar baotred disuj, strolladoù Bretoned feal da lakaat an urzh-vat a-nevez ha d'ober d'ar re zisent distreiñ d'al lazhadeg.

D'an ampoent eo e klevis, evit ar wech kentañ, Pikarded ar seizhvet rejimant ha pevar-ugent war droad, annezet e Kastellin, ur ganaouenn fromus ha leun a zizesper :

*Kenavo da viken d'ar vuhez,
D'ar garantez ha d'an holl verc'hed !
N'eo ket echu, bepred e pado
Ar brezel fallakr-mañ.*

*E Kraonn eo, war ar gompezenn,
E tleomp leuskel hor c'hroc'hen,
Rak barnet omp d'ar marv,
Ni 'zo tud aberzhet !*

Ne oa ket anv mui da vont da Verlin gant ur vleunienn ouzh beg pep fuzuilh !

Kemeret en devoa Clemenceau ar stur e Pariz, hag e zorn dir hag e youl didrec'hus a gastizas kalet ar re gablus, hag a lakaas ar spi en trec'h da advevañ. Ha kement-se seul vui ma tilestre e Brest, niverusoc'h-niverusañ bemdez, an Amerikaned gant o armoù souezhus hag o fourvezioù ken stank. Ar re anezho a welis, tud wenn pe vorianed, a oa paotred vras ha frammet mat, un neuz dispont dezho. An dilhad a zougant a zegase soñj din eus gwiskamant ar *cow-boys* a gaver e levrioù savet diwar-benn rederien ha diwallerien saout ar Bed Nevez. Dizale e tiskouezjont bezañ kadourien a-zoare, e Koad Belleau ha Saint-Mihiel.

O donedigezh a sioulaas ar speredoù ankeniet a zeuas da vezañ diarvar war ziskoulm ar brezel. Ya ! penaos e c'hellje an enebourien talout pell ouzh tud ken kadarn, kerkoulz armet ha ken pinvidik ?

.....

E-kerz ar bloaz-se e kuitais studi noter Kastellin da zont da labourat d' ar gêr. Bevañ klozet en ur burev a noaze ouzh va yec'hed hag aer yac'h ar maezioù a rae diouer din. En em voazet a-nevez ouzh labourioù ar gêr, e vezen oc'h arat, o falc'hat, o vediñ hag o tornañ hag ez aen alies da reiñ dorn d' hor mignoned eus Sav-Glanvez hag ar C'hrann. Ken barrek ha ne vern piv e oan da falc'hat ha, betek pemzek deiz diouzh renk, e ris ar vicher galet-se.

Yac'haet e oa din ha va darempredoù gant an dud a-ziwar ar maez a blije din kalz. Peurliesañ goude koan ha da sul e kaven an tu da lenn al levrioù brezhonek a gouezhe etre va daouarn hag an div gelaouenn, ar *C'hourrier* ha *Kroaz ar Vretoned*, o-div ken gallgar hag ar c'hazetennoù all. Brezhoneg da vihanañ a gaven enno, ha diouzh va menoz e cant pa ne c'hortozen, evel an holl, nemet trec'h hor bro war an Alamaned disakr.

Dont a reas ar bloaz 1918 ha ne weled c'hoazh nep diwezh d' an darvoudoù euzhus. Argadennoù divent a voe adarre a bep tu, gwashoc'h eget biskoazh. Da gentañ e c'hounezas ar C'hallaoued tachenn hag e kasjont o enebourien war o c'hiz un nebeudig. Met ar re-mañ, goude un tenn-anal, a sailhas ken gwazh d' o zro m'en em gavjont, e berr amzer, tostoc'h ma oant bet morse da Bariz. Ha setu, ur wech

muioç'h, chal ha nec'hamant er vro a oa war-nes gwelout an armeoù alaman oc'h en em skignañ warni.

E-keit-se, koulskoude, arme ar Sav-Heol, er Balkanioù a faezhe Bulgariz hag o redie da c'houlenn un arsav-brezel. Bro-C'hall, a-nebeudoù, gant skoazell nerzhus an Amerikaned, a dape an tu war-c'horre hag a vunte kalet he brasañ enebourien d'o skarzhañ kuit diouti.

Neuze, a-daol-trumm, ec'h echuas ar brezel, rak aet e oa d'an arvar impalaeriezhoù Alamagn hag Aostria, dre ziouer a voued hag a zanvezioù ret evit kenderc'hel da stourm. An Alamagn o kodianañ a sinas an arsav-brezel gant ar Re-Unanet, hag e tavas ar c'hanolioù da grozal a-hed roudenn wadet an emgannoù.

Savet e oa heol skedus ar peoc'h da frealziñ ha da laouenaat an holl galonoù. Pa zegouezhas ar c'heloù eürus e voe ur barrad laouenidigezh a sederaas an holl zremmoù hag a lakaas pep den da youc'hal gant an dudi hag an eurvad. Echu e oa an hurlink spontus hor gwaske abaoe keit-all hag a strewe kañv ha gwalleur e pep lec'h. D'an iliz ez is, d'ar red, da lakaas bole er c'hleier, met dija e oa pevar pe bemp gwaz en istribilh ouzh kerdin ar c'hloc'h bras. Va lod eus al labour a ris ivez rak, o vezañ ma oan bet o seniñ ar galv, e kreden em boa ar gwir da lakaat brall e kloc'h an trec'h. Ha Yann ar Floc'h, fromet holl o tegas da soñj n'edomp nemet hon daou oc'h embann keloù ar brezel gant ar c'hloc'h bras, a rede daeroù druz war e zivjod.

Dizale e voe laosket ar soudarded da zistreiñ a-vagad d'ar gêr da c'hortoz bezañ dieubet evit mat. Prizonidi brezel ivez en em gave er vro, goude bezañ gouzañvet naon ha yenijenn en Alamagn. A-barzh pell e voe Wilson, prezidant galloudus Stadoù-Unanet Amerika, e Pariz. Deuet e oa da zerc'hel lec'h e vro e divizoù an emglev a beoc'h edo oc'h aozañ etre ar re drec'h hag ar re drec'het.

O vezañ ma oa meneg da reiñ frankiz da bobloù gwasket Alamagn hag Aostria, e klaskas Vallée sachañ evezh an Amerikaned war hor Breizh. Pep koumananter da *Groaz ar Vretoned* en devoe da heul unan eus niverennoù ar gelaouenn ur baperennig da c'houl ma plijfe gant ar broioù meur a oa o tiazezañ ar peoc'h teurvezout reiñ d'hor bro ar gwirig dister d'en em emellout ouzh kelennadurezh ar skolioù. Kement-se evel ur c'haredon evit ar c'holl spontus a dud he devoa ranket gouzañv e-kerz ar brezel.

N'ouzon ket hag-eñ e voe kalz lennerien da gazetenn Vallée o sinañ ar baperenn, na kennebeut hag-eñ en devoe

morse Wilson anaouedegezh eus ar pezh a venne kaout evit e genvroiz aozer ar skrid. O lakaat en dije ar c'helenner sant-briegat tizhet ar pal-se hag ar pennrener amerikan komzet a-du gant Breizh, petra a vije c'hoarvezet nemet he dije Bro-C'hall da zinac'h ouzh ar Vretoned ar gwir a c'houlenne evito un toulladig tud hepken ? Kavet he dije da respont e oa ar re-mañ huñvreerien hag ar Vretoned, ha na c'houlennent netra evito o-unan, eus ar re wellañ e-touez ar C'hallaoued.

Brasañ preder Bro-C'hall a oa adkavout Alzas ha Loren kollet ganti er bloaz 1871, ha diskarañ galloud an impalaer-vezhioù kreiz, evel ma lavared. Krignet e voe an Alamagn diouzh tu ar Reter hag ar C'hreisteiz ha roet da Bolonia, gant porzh Dantzig, un trepas ledan da dizhout ar mor, ar pezh a voe kiriek, gant meur a abeg all, da vrezel ar bloavezhioù 1939-45. Eus Aostria, rannet e nouspet tamm, e voe graet broadoù nevez na glevet nep anv anezho kent.

E-keit-se e tañse yaouankizoù Breizh ouzh son ar pianoioù mekanik, keit-all a oa n'o devoa ket bet tu d'en em ziduañ. Gant eurvad ec'h adkavas an ezhec'h o gwraez hag o bugale, o antoù hag o micherioù. Euredoù niverus a voe ha savet evel-se tiegezhioù nevez, e-kreiz al levenez hag ar blijadur. Dirollet e oa an holl, kozh ha yaouank, hag ar gwin ruz a rede a bep tu. Lorc'h a oa er soudarded kozh da vezañ bet an trec'h, evel gwir C'hallaoued ma oant, ha diseblant hag hep c'hoantegezh, e welent o c'henel broadoù bihan n'o zalvezent ket hag o devoa stourmet outo, war an tachennoù brezel dindan dilhad soudard Alamagn hag Aostria.

.....

Petra he devoa gounezet Breizh oc'h aberzhiñ he bugale evit ul lezvamm vac'hom na soñje nemet enni hec'h-unan ?

Aes eo ar respont da reiñ ; daou c'hant daou-ugent mil den lazhet ha nouspet hini gloazet ha mac'hagnet, ha netra ken.

Den ne soñje mui er re varv, nemet an intañvezed hag an emzivad. Arc'hant a oa e-touez darn eus an dud, rak meur a hini o devoa kavet tro da zont pinvidik o vezañ ma oa keraet kement tra ha ma oant chomet pell diouzh an drailh. Unan eus kouerien parrez Pleiben, chomet disoudard e-doug ar bec'h dre m'en devoa kalz familh, a voe klevet o lavarout, ma karje ar brezel bezañ padet hiroc'hik, en dije peadra da brenañ bep a atant vat d'e vugale. Meur a diek all moarvat, hep bezañ ken flav hag eñ, a soñje eveltañ. Evit ober o mad eus ar goulenn a oa deuet d'an avaloù-douar a werzhed

ur priz mat, e save darn gwarizi enno ouzh tud ar pennoù-tiez a veze ganto un devezh-arat douar pe zaou da gaout o boued. M' o dije an tachennoù-se e kreskje kalz o bloavezhiaad avaloù-douar, ur binvidigezh e-skoaz ar gouel-mikaelioù bihan a dennent diouto. Hag evel-se e rankas kalz mevelien kuitaat o fennoù-tiez, e-lec'h ma c'hellent magañ ha sevel o zud e-ser koumanantiñ en tiegezhioù. Darn a yeas da benn-ti sec'h pe d' ar vourc'h da chom pa ne guitaent ket ar vro.

(da vezañ kendalc'het.)

Yann BOUESSEL du BOURG

Ar Banniel

D'am mignon ker Ernest ar BARZHIG en deus bet ar vadelezh da lakaat e brezhoneg al linennoù-mañ. Heptañ e vijent chomet dianav.

Adkavet em eus an eñvorennoù krennard-mañ en ur c'harnedig kozh a soñje din bezañ kollet. N' em eus kemmet netra en destenn. Kavout a ra din e c'hellint bezañ talvoudus evel un testeni eus ar pezh a soñje an dud da heul darvoudoù sabatuus ha kriz ar bloaz 1940. Bez' ez int ivez evel ur meleziour eus temz-spered ur Breizhuhelad yaouank hep darempred ebet gant an Emsav. An holl fedoù hag an holl gomzoù dastumet a zo gwirion penn-da-benn.

*
**

E-kreiz ar bouldrenn skañv e tiskenne gwetur-dre-dan va zad ar rabin etre an div renkennad gwez sapr glas-du. Ha ni da vont holl gant tizh d'e zegemer : mamm, mamm-gozh, va breur ha me, hag ivez un tiad tec'hidi c'hall kar pe gilhoroù d' am mamm, degouezhet du-mañ ur miz 'oa bennak : un toupard a zen gant mouroù berr, e wreg, un tamm brav a blac'h, hag o bugale, unan vihan re yaouank evit ma vefe komzet anezhi amañ hag ur mab d'ar memes oad gant va breur ha me, ur paotrig gentil ha speredek.

Abaoe pemzektez e oa degouezhet an Alamaned er vro. Ar re gentañ, an 18vet a Vezheven 1940, a oa bet daou soudard war varc'h-dre-dan. Graet o doa o diazez, evel daou ward, e krec'h hor bali. Ganto ez eas da brizonidi ar soudarded c'hall (ur bataillon) a oa chomet er barrez, unan e pep lec'h, goude ma voe dianket o ofiserien.

Kuzhet o doa ar soudarded c'hall o c'hirri-samm en hor bali ha torret, diframmet ha joget e oa bet ar skourroù ganto,

pezh a zisplijas kalz d' am breur ha din, rak desket e oa bet dimp kaout truez ouzh ar gwez. Ha neuze, Gallaoued e oant !

Ne gredemp ket kalz mont betek penn ar rabin. Spurmantiñ a raemp an daou Alaman a-dreuz ar brankoù. Tremen a rae ar soudarded c'hall dirazo en ur skeiñ o armoù war ur bern hag o harnez war ur bern all. Goude ez aent un tammig pelloc'h d' en em gendastum en ur park. Darn, avat, a gemere ar gwenodennoù, ar re a oa fin a-walc'h evit sachañ o skasoù ganto.

Setu mare koan. Emaomp bodet holl en-dro d' an daol pa welomp ar c'hentañ karr-dre-dan alaman o tiskenn ar rabin, o tremen kuit da dortal, ar pezhioù divergont, war al letonenn disec'het ha rousaet gant an amzer sec'h. Ha setu meleganed yaouank o gwiskamant liv ar c'haol, dizarm, dimp da welout, da vihanañ, o tont da skeiñ war dor gwerennet ar sal-debriñ.

Trumm en em gavomp en hor savioù, enkrezet. Mamm, avat, a chom difrom a-walc'h hag a ya da zigeriñ goude bezañ gourc'hemennet d' an holl azezañ. Met mont a reomp war he lerc'h. Hag hi da gomz saozneg a ouie mat gant unan eus an Alamaned. Fellout a ra dezhañ gouzout hag-eñ ez eus soudarded en ti. Derc'hel a ra ar gaoz goude ha reiñ a ra d' an toupard lod eus o freizh-brezel : sigaretinier dilezet gant ar Saozon war an tec'h.

Setu aze penaos en em gavis evit ar wech kentañ gant Alamaned.

E tu-hont d' ar soudarded, kalz-kalz a dec'hidi all — un amheuliadeg gwall drist — a oa tremenet war an hent. Echu e oa bremañ hag e-pad an noz e krogas un amheuliadeg all, hini ar “panzer”-ien, a badas un devezh hanter.

E-keit-se, an nijerezed “Messerschmitt” a vouzare ac'hanomp gant an izel e oant, ret dezho ober chiboud a-us d' hor chiminaloù hag hor gwez-sapr.

Mamm he doa lavaret dimp :

« Dalc'hit soñj, bugale, n' ankouait biken ar fasadenn a zo bet roet dimp ! »

Mamm a zo ur C'hallez.

Daoust din da vezañ nemet ur bugel, e sellen en-dro din abaoe ma oa krog an “iskis a vrezel”. Gwelout a raen doareoù ar C'hallaoued, ne soñjent nemet en un dra : sachañ pep hini d' e du, an hini a dap a dap. Kavout a rae din ne oant ket dellezek da c'honit ar brezel.

An deiz war-lerc'h ma oa tarzhet ar brezel — edon c'hoazh

e Caen ⁽¹⁾, e skolaj Santez-Vari — e lavariz da unan eus va c'heneiled c'hall :

« Ma va faotr, setu krog ar brezel.

— Un taol kaer ! ma soñj dit, emezañ, ez on-me nec'het gant se ! »

Setu hepken ar pezh en doa kavet da respont. Me ne oan ket aet kennebeut kalz pelloc'h war an taol, n'em boa ket klasket diouganañ dibenn ar brezel ha ne welen liamm ebet etrezañ ha va zemz-spered breizhek, ket an disterañ hini.

Ne oan nemet ur bugel dizesk ha ne oa den evit va c'helenn, ne oa ennon nemet santimantoù dispis ha distag an eil diouzh egile. Lennet a-walc'h em boa war kazetenn va zad e oa bet Debauvais ha Mordrel barnet d'ar marv. Dalc'het em boa soñj, met hep prederiañ.

Un devezh, setu me o lavarout d'am mamm n'ouzon ket perak (ha n'ouzon ket kennebeut penaos e oa difluket se em spered) :

« Me 'soñj din e vo gonit an Alamaned da gentañ ha gonit mat zoken... met diwezhatoc'h, emichañs, e vint koll. »

Ar pezh am boa lavaret e dibenn ar frazenn a oa, moarvat, kement hag ober plijadur dezhi. Respontet he doa din :

« Evel just, dalc'hmat ez out bet evito, ne dout nemet ur Boch ! »

Ha koulskoude ne oa ket gwir. Abaoe ma oan bihanik e oa bet roet din da lenn levrioù eus ar rummad “ Patrie ” e veze kontet enno a-hed hag a-dreuz traoù spontus graet gant ar “ Voched ”. Hag evel just chomet e oa disfiz em spered enep dezho ha padet en deus an disfiz-se a-hed ar brezel.

*
**

Hag an devezhioù o doa tremenet. Goude ar gweturioù hobregonet alaman, e oa deut an hent da vezañ sioul. Bremañ ne veze gwelet koulz lavarout tec'hiad ebet ken.

N'em eus ket soñj mat, n'hor boa resevet keloù ebet diouzh va zad kaset da Bondi evit kemer lec'h ur barner yaouank aet d'ar brezel. Kompren mat a rit bremañ gant pegement a blijadur e welemp anezhañ oc'h erruout. Va breur Alan ha me a voe ar re gentañ war stleug e garr-dredan o pokat dezhañ.

(1) e-lec'h ma oa bet anvet va zad daou vloaz a-raok.

Tomm en doa. Soñj am eus c'hoazh eus e c'hwez, c'hwez va zad : ret eo lavarout ne oa nemetañ a gement a vutune en ti. Ur gwiskamant sklaer a oa en-dro dezhañ. Soñj am eus eus e drolinenn. Bez' e oa warnañ neuз un den yaouank, doareoù un denjentil, un aotrou kaer, ur gwir aotrou pennkil-ha-troad. Ha neuze, bez' en doa ur c'harr-dre-dan en ur mare ma veze ret da gement a dud mont war o zreid.

An deiz-se e voe kannad va Bro, evit ar wech diwezhañ, ya, an hini diwezhañ !

Pokat a reas dimp en ur gontañ pegement en doa soñjet ennomp.

« En em c'houlenn a raen hag-eñ ne oa ket bet un emgann bennak e Malnoe. Klevet em boa e oa bet devet an ti hag aon bras am boa d'ho kavout marv. »

Ha kerkent goude en em droas davet an tammig toupard a enseller-asurañsoù (moarvat, e vefe bet kerkoulz gantañ gwelout anezhañ e lec'h all) :

« Gouzout a rit emamp o vont da vezañ dieub ? »

Ha raktal goude :

« Laouen e vo Yann-Vari... Distroet eo Debauvais ha Mordrel da Vreizh da heul an Alamaned. Ur C'huzul Broadel Breizh a zo bet bodet e Pondi. Seblantout a ra an holl bezañ a-du hag an traoù mont didermal war an tu-se. E parrezioù 'zo emañ banniel Breizh war an ti-kêr. E Breizh-Izel, e vez klevet beleien o tegemenn er gador-sarmon : « Emaomp oc'h adtont da vezañ Breizhiz... » Ya, an holl Vretoned a seblant bezañ a-du, hervez ar pezh am eus klevet ha gwelet en holl lec'hioù ez on tremenet enno (1). Piv en defe soñjet se : ar Stad Vreizhek a ya da vezañ adsavet. An *Heure Bretonne*, kazetenn an "aotonomisted" a vez lennet dre-holl. Degaset em eus un niverenn evit Yann-Vari. »

Me da lavarout dezhañ 'vat :

« O, ro anezhi din, tadig. »

Va zad a gendalc'has :

« Evidon-me, dleout a ran anzav ez on Breizhad a-raok bezañ Gall. »

An tammig enseller-asurañsoù a oa pell eus dislavarout anezhañ. Kompren a-walc'h a rae e klaske holl "dud vat" Breizh chom hep bezañ friket war ar memes pillig ha Bro-

(1) Karget e oa bet va zad gant gouarnamant Bro-C'hall d'ober un enklask war an "emrenerezh breizhek". Ha setu perak en doa eoul-maen hag e c'halle bale evel ma kare.

C'hall trec'het. Pegeit en deus kanet goude war an ton-se ? N' ouzon ket.

Met va zad n'en doa ket echu :

« Deomp da welout Yann (1), emezañ, kement ha degemenn dezhañ ez a Breizh da vezañ dieub, kontant-bras e vo, un tamm brav a lorc'h eo an hini a vo ennañ. »

Yann gozh a oa war dreuzoù e zor, e krec'h e skalier maen. O kousket da greisteiz e oa ha trouz karr va zad en doa dihunet anezhañ.

« Arsa Yann ! Gouzout a rit emaoomp o vont da vezañ dieub ? Bevet a-walc'h ho po evit gwelout se, Yann gaezh (tost da 80 vloaz e oa).

— Hola 'vat, Aotrou, daoust hag e vo ret c'hoazh d'ar Vretoned bezañ soudarded evit Bro-C'hall ?

— Ne vo ket, laouen, se 'zo sklaer, peogwir e vimp distag, distag-lib, » eme va zad.

An deiz-se a zo bet an hini kaerañ eus va buhez. Biskoazh n'em boa karet kement hon ti kozh, hor gwez bras hag hon aergelc'h a-bezh. Biskoazh ne oa bet Malnoe un domani ken burzhudus, biskoazh n'en doa luc'het kement an heol !

Ul levenez divent ha don, ul levenez skedus, glan, hep an disterañ koumoulenn du a gargas va c'halon ha va spered. Al lusk-se a zo chomet em c'hreiz hag a zo kentañ eienenn va buhez.

« Ret eo dimp lakaat banniel Breizh war hon ti, » en doa lavaret va zad.

« Diouzhtu, » em boa respontet.

« Marteze e vefe gwelloc'h gortoz ur c'houblad deizioù ac'han ma vo sur, n'eo ket kaset an aferoù da benn c'hoazh. »

Ne oa ket ur banniel a seurt-se en ti ha divizet e voe ober ober unan war an tomm. Kavet e voe un troad skubellenn a voe livet e du, un tamm lien gwenn. En un doare dic'hortoz e voe echuet, hor mignon gall, hag a oa dorniet mat, a zeuas a-benn eus an erminiged a voe staget war an tamm danvez.

Setu aze ar banniel breizhek a voe an hini kentañ eus ar rannvro o strakal en avel abaoe m'he doa kollet Breizh he frankiz. Na dit ket d'ober goap, marvet e vefemp evit hor banniel a voe skeudenn ar Vro e-pad un toullad deizioù.

(1) Yann Gicquel a oa ur servijer kozh eus hor familh, genidik eus Pispiriag. Bet e oa blenier-karroñs, gward-chase, melestrour, en ur ger, mat e oa da bep tra. Dleour on dezhañ eus an hanter eus va c'harantez evit Breizh.

Stagañ a ris anezhañ war pondalez diavaez Malnoe, goude ma voe aet va zad kuit, rak eñ ne oa ken a-du.

Goude eo chomet hor banniel war e gemend-all (dastumet un tamm poultrenn gantañ evelkent) e kambr va bugaleaj. E-pad ar marevezh gwashañ, e koachis anezhañ a-drek an armel.

Ar sizhunioù war-lerc'h a voe implijet gant va breur ha me e-dro d'ar fuzuilhoù hag ar c'hartouchennoù dilezet gant ar soudarded c'hall. Stagañ a raemp ar fuzuilhoù war gern hor sapr uhel, a-hed korf ar wezenn. E-kichen pep fuzuilh e lakajomp ur vuzetennad kartouchennoù. Diwezhatoc'h e voe kuzhet pep tra ganimp dindan diri aoter ar chapel gozh. Ar bloaz goude ec'h anavezen al "Lu Brezhon" ha gout 'ouien eta da biv reiñ va arsanailh. Met un darvoudig sot pitilh a c'hoarvezas, chom a reas sac'het ur c'harr hag an armoù a vanas war va choug. Roet e voe din neuze urzh d'o distrujañ, gant aon e vefent kavet gant an Alamaned. Pezh a ris gant kalz a geuz en ur zarc'haouiñ anezho e poull an Dervenn Vras, dindan ar roc'h, e-kichen ar stivellig.

D'ar mare-se e oa peg an debron en teodoù hag ar milinoù en-dro 'vat ! Hor mignon gall Jañ-Pier en doa tennet preñved diouzh fri ar perukenner a oa ivez ar sakrist :

« Amañ ez omp holl a-du gant difennerien Bro-Vreizh. »

An *Heure Bretonne* a oa erru e ti ar varc'hadourez vutun ha diskouezet he doa an niverenn din gant ur minc'hoarzh.

An " tad " Divay, ar fornier, en doa lavaret en ur reiñ din un dorz-h-vara :

« Prenet em eus ur gazetennig hag a blij din. Lennet ec'h eus anezhi ? Pe vin daonet, Bretoned omp, hag ez omp ! »

Aet e oan gant va marc'h-houarn betek Felger hag eno an dimezell gozh Feuillet he doa lavaret din en he zammig levr di :

« Va Jezuz, ni, 'vel ouzoc'h, a zo Bretoned. »

« Didiac'h ! Bretoned omp, n'omp ket 'ta ! » en doa lavaret ivez an aotrou Gaudin, noter kozh va familh, ha reiñ a reas hemañ degemer da izili kentañ S.B.B.

D'ar c'houlz-se ivez, e oa, a-hervez, e Roazhon, an arc'hantour L. oc'h aozañ ur moneiz breizhek a dalvezfe teir gwech hini Bro-C'hall. E gwirionez, e-pad an nebeut deizioù-se, ne oa e kêrioù ha kêriadennoù-se eus Breizh-Uhel nemet Bretoned, e-giz gwechall en Dugelezh. Evel da netra e oa aet kantvedoù a-bezh gant an darvoudoù iskis e oamp o paouez gwelout abaoe donedigezh an Alamaned.

Ya, ankouaet e oa, evel un huñvre bonner, al lodenn eus an istor a groge gant emgann Sant-Albin-an-Hiliberenn hag a echue gant amheuliadeg ar “panzer”-ien alaman war an hent bras.

Holl vugale Vreizh a oa addeut da vezañ Bretoned nemetken, evelseik, dindan taol bazh-tud Marzhin dihunet. Siwazh, ne badas ket an huderezh, er sizhunioù a zeuas war-lerc'h, ec'h adkavas pep hini pouez an istor hag ar sklavelezh. Ne voe ken nemedomp-ni, soudarded Vreizh, o terc'hel da stourm hon-unan, troad-ouzh-troad, evel Kouc'houlín, o klask tapout krog e flamm ar frankiz evit e zerc'hel uhel a-us d'hor penn.

Distreiñ a reas va zad. Ha dieubidigezh Vreizh ? Diskenn a ris prim-ha-prim ar viñs, met unan all en em gavas en traoñ buanoc'h egedon : an enseller-asurañsoù. Hag eñ da stardañ e zorn d'am zad en ur c'houlenn :

« Penaos emañ kont gant aferoù an emrenerezh ?

— Se a zo un dra echu, eme va zad. Ur c'hwitadenn n'eo ken. Peogwir emañ an Alamaned a-du, ez a an dud a-enep. Ha n'eo ket me, pichoñs, a yelo da sikour diskar ar Frañs ! »

Adsevel a ris gant an diri betek va c'hambr, hep ur ger. Teñvalaet e oa an ti hag an holl draoù a oa ennañ, deut e oa pep tra da vezañ boutin ha dilufr. Gwasket e oa va c'halon gant un dorn kriz, kriz spontus. Hogen mirout a ris va glac'har evidon ha den ne welas netra.

*Tennet eus va danevell paotrig yaouank.
Lakaet e brezhoneg gant Ernest ar Barzhig.*

ISTOR BREIZH LA BORDERIE

troet gant ROPARZ HEMON

Brezel Bleaz ha Monforzh

DIBENN AR C'HENTAN MAREAD

Roue Bro-Saoz ha Roue Frañs e Breizh

(Du 1342 - C'hwevrer 1343)

Edouarzh III e Breizh.

D'an 20 a viz Gouere 1342, Edouarzh III, roue Bro-Saoz, a lavare e vije e berr amzer war an Douar-Bras, hag urzh a roe da gempenn armoù evit ar soudarded a dlee mont gantañ.

D'an 23 eus ar miz-se, e tisklerie e oa graet e venoz da vat gantañ ober an treizh dizale.

D'an 20 a viz Eost, e c'houlenne digant eskibien e rouantelezh pediñ evit berzh e ergerzhadegoù-brezel da vezañ graet war un dro e Frañs hag e Bro-Skos.

D'ar 4 a viz Here, edo e Sandwich e kontelezh Kent, prest da lestrañ, war a hañval, rak reiñ a rae d'ar c'hañseller ar siell veur a dleed implijout en ezvezañs ar roue, ha d'ar 5 e karge e vab henañ Edouarzh, lesanvet ar Priñs Du, da ziwall ar rouantelezh.

D'ar 6 a viz Here, ez eas da b-Portsmouth evit lestrañ. Fall oa an avel, hag e rankas gortoz betek an 23 evit kaout gwelloc'h amzer. Ne oa ket an amzer gwall vat koulskoude. Eizh devezh e padas an treizh. Al listri a zegouezhas e Brest kentderc'hent Gouel an Hollsent, d'an 30 a viz Here.

A-raok kuitaat Bro-Saoz, Edouarzh III en doa klevet surmat e oa bet trec'het Roperzh Artez e Gwened ha gloazet da vervel. Marteze zoken e ouie e oa marv.

Ur wech e Breizh, e fellas d'ar roue kaout digoll eus an droukverzh hag ar marv-se. Ha padal, hervez ur c'hronikour

a ouie mat an traoù peurliesañ, edo, kerkent hag erru, o hemolc'hiñ demmed en ur maner a oa da zugged Vreizh, e-kreiz ur c'hourliorzh a bemzek lev tro.

Meur a ziell sinet gantañ a chom c'hoazh, eus etre ar 4 hag an 12 a viz Du, graet e maner " La Rozère " pe " Le Rosier ", a c'hell (hervez Yann Lemoine) bezañ al lec'h anvet " Le Rosier " e-kichen bourc'h Plougastell-Daoulaz, nepell diouzh Brest. Hogen eno n' eus bet biskoazh ur maner piaouet gant dugged Vreizh (1).

Raktres Edouarzh III.

Hep mar ne lakae ket Edouarzh III e holl breder gant an hemolc'h, da vihanañ gant hemolc'h an demmed. Edo o klask hag o tastum keleier hag o sevel raktres ar brezel.

12.500 a soudarded, a c'haller krediñ, a oa en e arme, an niver roet gant Froissart. Ouzhpenn se en doa tud engouestlet e Breizh gant heulierien Vonforzh. Ne dleent ket bezañ re stank, rak ar bobl a chome diseblant ouzh ar stourm etre an daou gevezer. Lakaomp en doa marteze 15.000 pe 16.000 a soudarded en holl, a-walc'h, gant o implijout hag o ren ervat, da c'hounit Breizh.

Euenn hag ijinus e oa raktres-brezel Edouarzh III. E bal oa kemer teir c'hêr : Gwened, Naoned ha Roazhon. Gwened a oa ar porzh-mor pennañ en aod ar c'hreisteiz, alc'houez Breizh-Izel. Roazhon ha Naoned a oa evel div zor d'ar Frañsizien evit mont da Vreizh-Uhel, ha ret e oa o serriñ kloz evit mirout outo da dremen.

Kerzhadeg ar Saozon.

War-dro an 10 a viz Du, ez eas Edouarzh en hent. D' an 11 edo e Karaez. Eno e rannas e armead e div gevrenn : unan, renet gant kont Northampton, a aloubas kreiz ar vro, o kemer kêrioù an eil war-lerc'h eben, en o zouez Pondivi, Roc'han, Plouarzel, Malastreg, Redon. Hep mar ebet e kerzhe trema Roazhon.

Ar gevrenn all, ar roue e-unan en he fenn, a skoas eus Karaez etrezek ar c'hreisteiz, a gemeras Ar Faoued ha Roc'h-

(1) Hervez un enklask graet gant Ivona Martin, al lec'h anvet gant La Borderie, er c'hreisteiz da vourc'h Plougastell, a reer anezhañ bremañ " Ar Rozeg " e brezhoneg ha " Les Rosiers " e galleg.

Periou, hag o tostaat ouzh ar mor en ur vont war-zu ar reter, e kemeras Pouskorv d'an 19 a viz Du, ha neuze Gregam. Eno e chomas ar roue c'hwec'h devezh, eus an 21 d'ar 26 eus ar miz. D'an 21, e reas e venoz lakaat kas korf Roperzh Artez da Vro-Saoz hag e roas urzh da lidañ e obidoù war an ton bras.

Skrivañ a eure d'e gañseller ha d'e deñzorier :

« An Aotrou Roperzh Artez hor c'henderv o vezañ aet davet Doue, e kasomp e gorf da Vro-Saoz abalamour d'ar geneilded hor boa en e geñver. Gourc'hemenn a reomp deoc'h ma vezo kaset d'an douar gant ar Vreudeur Brezegourien en hor c'heoded a Londrez, en doare a gavot gwellañ evit hon enor. Roet dindan hor siell brevez e Gregam, d'an unanvet deiz warn-ugent a viz Du, er c'hwezekvet bloaz eus hor ren e Bro-Saoz, hag en trivet bloaz eus hor ren e Frañs. »

E Gregam ivez hep mar e kasas ar roue anaouderien hag ijinerien evit studiañ an doare da sezizañ Gwened, pezh a voe graet e deizioù diwezhañ ar miz. A-raok ar 6 a viz Kerzu, Edouarzh III a zistagas diouzh e armead ur bagad, renet gant konted Norfolk ha Warwick ha Hugh Spencer evit sezizañ Naoned (sellit ouzh al lizher izeloc'h).

Kiladeg ar Frañsizien.

Dirak kerzhadeg an armead saoz, galloudek hag aozet-mat, e rankas ar Frañsizien-ha-Brezhoned kilañ ha klask repu a-dreñv startañ murioù o c'hreñvlec'hioù. En toleadoù eus Breizh ma edo e arme o tremen, Edouarzh III a roas urzh da espern ar vro muiañ ma c'halled. Difenn a reas lazhañ ha tangwallañ ; erbediñ a reas chom hep kemer muioc'h eget ma oa ret evit bevañ ar soudarded. An darn-se eus an dugelezh a blegas dirazañ hag a anavezaz beli kont Monforzh.

D'ar 5 a viz Kerzu 1342, e skrive ar roue d'e vab henañ ar Priñs Du, chomet e Bro-Saoz :

« Va mab karet, gouzout a reomp hoc'h eus c'hoant bras da gaout keleier mat ac'hanomp hag eus hor stad... Reiñ a reomp deoc'h da anaout hon eus marc'heget kalz dre zugelezh Vreizh, a sent bremañ ouzhimp, gant kêrioù kreñv ha fortarasoù, da lavarout eo kêr Blouarzel, kastell ha kêr Valastreg, kastell ha kêr Redon, holl mogeriet-start. Gouezit ez eo deuet a-du ganimp baron Klizun, unan eus uhelañ tud

Poatev, ha pevar baron all, aotrounez Louzieg, Machikoul, Raez, Reuz-Meur, ha marc'heien all eus ar vro gant o c'hêrioù ha fortarasoù, pezh a gonter evel ur splot bras er brezel. Ha kaset hon eus da Vro-Naoned hor c'henderv Norfolk, kont Warwick, an aotrou Hugh Spencer ha marc'heien vannielek all, hag un niver bras a waregerien ha pevar c'hant a dud-armoù evit ober muiañ ma c'hellint... Roet dindan hor siell guzh, e-pad seziz Wened, derc'hent Gouel Nikolaz. »

Seziz Naoned.

D'ar poent ma edo oc'h echuiñ al lizher-se, e teuas d'ar roue keloù ar seziz lakaet en-dro da Naoned gant Norfolk ha Warwick. Ne voe sezizet Roazhon nemet goude ar 5 a viz Kerzu. Hogen diouzh an hent kemeret gant kevrenn-arme kont Northampton eo ret krediñ e voe graet ar seziz-se, meneget evel an div all (Naoned ha Gwened) e kronik Froissart hag e kronikoù all an amzer-se.

Froissart a ouie nebeud eus munudoù ha darvoudoù an teir seziz-se. Hervezañ e oa e penn gwarnizon Gwened, a-du gant Bleaz, Olier Klizun hag Herve Leon, ha taolennoù hir a ra eus emgannoù an daou rener-se ouzh ar Saozon. Olier Klizun avat a oa e Naoned. Herve Leon a oa c'hoazh prizoniad e Bro-Saoz. E gwirionez Loeiz Poitiers, kont Bro-Valañs, an hini eo a oa e penn e Gwened. Diouzh lavar Froissart e vije bet e Naoned. Barnit eta pezh a c'haller krediñ eus e zanevell.

Kerzhadeg Edouarzh III e Breizh, hag an teir seziz dreist-holl, a lakae Charlez Bleaz gwall nec'het. Aspediñ a rae roue Frañs da vodañ ha da gas da Vreizh un arme barrek da ziarbenn aloubadeg ar Saozon.

D'an 12 a viz Du, Fulub Valois en doa ret urzh da aozañ dastumlec'hioù-boued bras en Angers, ma tlee kreizenniñ e nerzh. Ma ne rae nemet reiñ urzh d'ar poent-se avat, ur miz da vihanañ a oa ret evit aozañ an dastumlec'hioù-se, ha da heul kreizenniñ un arme.

E-keit-se, kevrenn-arme Norfolk ha Warwick a oa atav dirak Naoned, o redek dre ar maezioù hag o tagañ ar rakdifennoù. Ur bagad Brezhoned a-du gant Monforzh a oa en em lakaet e ged e-kichen Pirmil, ha distrujet o doa ar pont evit mirout ouzh ar Frañsizien deuet eus Poatev da dremen. Charlez Bleaz en doa aon ivez na gavje e enebourien tud prest d'o skoazellañ e kêr Naoned.

Dug Normandia, rener ar soudarded c'hall a oa oc'h en em vodañ en Angers, a yeas un abardaez, evit sikour Charlez, a-raok zoken bezañ aozet e arme, da gampañ dirak murioù Naoned, gantañ ur bagad niverus a-walc'h. E vennad oa tagañ Norfolk ha Warwick antronoz.

En noz-se end-eeun, un nebeut Naonediz a yeas er-maez eus kêr evit en em glevout gant Norfolk ha kavout an tu d' e lakaat da zont e-barzh. Paket e voent gant marc'hegerien a oa oc'h ober ged dirak kamp ar Frañsizien, hag anavezet evel treitourien. Antronoz e voent holl dibennet e Naoned war urzh dug Normandia. Triwec'h a oa anezho.

An dug neuze, o lezel un nebeut soudarded gant Charlez Bleaz, a zistroas da Angers.

Seziz Roazhon.

Ne ouzer ket kalz a dra eus seziz Roazhon. Gouzout a reer avat ez eas ar sezizerien, renet gant kont Northampton, da stourm pell, pe mar karer gwelloc'h, da redek ha da wastañ en trowardroioù. D' an 12 a viz Kerzu, edo Gwilherm Kadoudal gant ur bagad bras a-walc'h a Vrezhoned a-du gant Monforzh e koad Kergarter, oc'h eveshaat ouzh Bro-Dol hag harzoù Normandia betek Pontorson. E-tro an 20, ez eas kont Salisbury da dangwallañ ha da rivinañ fabourzioù Dinan.

Saozon ha Frañsizien tal-ouzh-tal.

Peurvodet e voe an armead c'hall e-tro ar 14 a viz Kerzu, hag un nebeut deizioù goude e voe kaset gant he rener davet an enebourien. E-lec'h mont war-eeun avat etrezek Gwened, ma edo roue Bro-Saoz, e voe lakaet gant dug Normandia d' ober un dro hir hep ezhomm ebet. Eus Angers ez eas da Roazhon, eus Roazhon da Blouarzel. Ar gêr-se a voe kemeret hep stourm, hag eno, war-hed un 40 kilometr bennak diouzh Gwened, etre ar 25 hag an 30 a viz Kerzu 1342, e tiazezas dug Normandia e benngarter. Roue Frañs a zeuas di ivez dizale.

O veizañ pegen risklus e oa donedigezh an armead c'hall, Edouarzh III a c'halvas en-dro davetañ raktal ar bagadoù bet kaset da Roazhon ha da Naoned. Fur e oa ober se. Hervez an darn vuiañ eus ar gronikourien, 50.000 den a oa gant dug Normandia, ha 12.500 hepken gant roue Bro-Saoz, hervez Froissart. Kamp ar Saozon evelato a oa kreñv e

lec'hiadur, gouest da herzel ouzh tagadennoù ar Frañsizien, goloet ma oa a zifennoù skrijus, hag eno e talc'he Edouarzh III da c'hronnañ start kêr Wened (Genver 1343).

Aloubet en doa ar fabourzioù, tostaat a rae ouzh kêr, hag edo o sevel e ijinoù-brezel evit teurel bannadelloù e-leizh hag evit ober toulloù-freuz er murioù dre zifontañ ha kleuzañ an douar.

Roue Frañs, diouzh e du, a oa ivez e-kreiz e soudarded, mall gantañ dieubiñ Gwened ha Breizh diouzh ar Saozon en un emgann diskoulmus. Ne oa mui nemet c'hwec'h lev etre rakgedlec'hioù an daou gamp. Ar stourm bras a oa o tont.

Kefridi an daou gardinal. Arsav-brezel Malastreg.

A-greiz-holl, daou gardinal, daou legad eus ar Pab, a oa bet e-pad meur a viz o prezeg ar garantez hag ar peoc'h e lez Frañs hag en hini Vro-Saoz, en aner, a zeuas a-benn da lakaat skiant e spered an daou roue. Gounit warno a rejont d' ober un arsav-brezel hir a-walc'h evit prientiñ ur peoc'h padus.

War-dro kreiz miz Genver 1343 e oa. An arsav-brezel a dlee mont betek Gouel-Mikael (29 Gwengolo 1343). Ma ne vije ket sinet ur gwir feur-emglev a beoc'h etre roue Frañs ha roue Bro-Saoz a-raok an deiz-se, e vije astennet an arsav-brezel hep kaout ezhomm d' ober unan nevez, betek Gouel-Mikael 1346, evit reiñ amzer d' en em glevout evit mat.

O c'hortoz, e tlee an daou roue, o c'hevredidi hag o dalc'hidi paouez d' en em gannañ, ha menel evel-se betek ar peoc'h pe dibenn an arsav-brezel, pep tu o virout ar pezh en doa gounezet hag o chom e-lec'h ma edo. Da skouer, ar Saozon a oa o sezizañ Gwened a c'halle lezel o armead eno, — hag he lezel a rejont e gwirionez, — hogen kêr a voe lakaet dindan wardoniezh an daou legad.

Sinet e voe an arsav-brezel d' an 19 a viz Genver 1343, en iliz prioldi ar Vadalen e Malastreg.

Abegoù an arsav-brezel.

Souezhet e c'haller bezañ gant an diskoulm-se roet d' ar gudenn, daoust na oa nemet un dra evit gortoz.

Setu aze daou roue galloudus, n' o doa ken c'hoant nemet d' en em gannañ, d' en em ziskar, pe da vihanañ da

amprouiñ o nerzh dre ar c'hleze. Unan a oa deuet a-ratozh eus ur vro tramor gant ur strollad bras a listri, hag an hini all, goude bezañ bodet un armead 50.000 den, a oa en em lakaet e-unan en o fenn. Edo an div armead tostik an eil d'eben, krogadoù a oa bet, ar stokadenn vras a ranke dont hep mank. Ha koulskoude ne zeuas ket. Gant daou zen-a-Iliz, n'o doa graet o strivoù nemet c'hwitañ betek neuze, e voe lakaet harz ha graet ar peoc'h evit tri bloaz da nebeutañ.

Penaos eta e teuas an diskoulm-se, ken dic'hortoz ?

Aes eo kompren ez asantas Edouarzh III d'an dreverz. Peder gwech kreñvoc'h e oa armead e enebour eget e hini. Ar Saoz a c'halle fougeal, hogen spontet e voe, evel ma tiskouez ar goulennou hag an azgoulennou a reas e Bro-Saoz evit kaout soudarded ha skoazell, zoken goude emglev Malastreg, en e gemennadurioù eus an 20 a viz Kerzu 1342, eus an 3 hag ar 26 a viz Genver, eus ar c'hentañ a viz C'hwevrer 1343. Urzh strizh a roe enno da gas dezhañ nerzhioù nevez e Breizh, « o vezañ, » emezañ, « ma'z eo ret-holl dimp kaout skoazell buan digant hor sujidi feal, rak dreist eo galloud hon enebourien d'hon hini ».

Diaesoc'h eo gouzout perak ez asantas Fulub Valois ivez. Emfizius evel ma oa dre natur, gantañ un armead peder gwech brasoc'h eget hini ar Saozon, e tlee bezañ sur da c'hounit an trec'h. Pe abeg en doa neuze da gilañ d'ar mare end-eeun ma oa tost da dizhout ar pal ? Ar gronikourien a veneg an amzer fall, ar yenijenn, ar fank, an olboued o dije graet o reuz en div armead, gant poanioù kalet, kleñvedoù ha mervent. O lakaat e oa gwir, e vije bet digarez da stourm gant mall, ha n'eo ket da groaziañ war an trec'h. Pezh a c'haller krediñ eo e oa aozet-fall an tolpad bras-se a soudarded. Ar re furañ eus ar benngadourien c'hall o devoe aon da gas ar bern tud-se d'en em gannañ gant ar vrezelidi saoz, gourdonet ha kenurzhiet kalz gwelloc'h, ha kendrec'hiñ a rejont ar roue e oa ret paouez. Ma vije bet emgann, e vije bet gwelet hep mar dirak Gwened pezh a dlee c'hoarvezout diwezhatoc'h e Crécy.

Goude arsav-brezel Malastreg.

Hervez e gemennadurioù diwezhañ evit lakaat bagadoù soudarded nevez da vezañ kaset dezhañ eus Bro-Saoz (26 a viz Genver ha kentañ a viz C'hwevrer 1343), Edouarzh III a gave diaes krediñ en doa roet ar roue Fulub VI e

asant leal d' ar feur-arsav-brezel, hag aon en doa na adkrogje ar stourm dizale. Fraziañ a rae. Fulub Valois a zistroas da Frañs gant an darn vrasañ eus e arme.

An arme saoz a voe divodet ivez. Ar Saozon a yeas en-dro d' o enezenn dre veur a hent. Ar varoned hag ar varc'heien vrezelgar evelato, ken Saozon, ken Frañsizien, a gerzhas da Vro-Spagn evit en em zigoll. Eno, a lavared, e vije un emgann meur d' an 11 a viz Ebrel etre ar Vaourien hag ar Gristenien.

Edouarzh III a chomas c'hoazh ouzhpenn ur miz e Breizh goude skoulmidigezh treverz Valastreg, war a hañval, en e gamp e-kichen Gwened hogozik an holl amzer. Bez' ez eus aktaoù graet gantañ eus an 20, 22, 23 a viz Genver 1343 « dirak Gwened », un all eus ar c'hentañ a viz C'hwevrer « e porzh ar Mor-Bihan e Breizh ». D' an 21 a viz C'hwevrer, edo e « Lokmaze e Breizh ».

Distro Edouarzh III da Vro-Saoz.

Eno, en deiz-se end-eeun hep mar, e lestras evit distreiñ da Vro-Saoz gant e goskor hag e ambrougerien. En unan eus e listri e oa dugez Vreizh, kontez Vonforzh, gant he mab oadet a dri bloaz. War hemañ e lakae Monforzhiz o holl spi abaoe ma oa bet prizoniet e dad, hag a bouez e oa mirout na vije paket gant e enebourien.

Hag int o klask e wareziñ, e voe tost dezhañ koll ar vuhez. War-bouez nebeud ivez, Edouarzh n'en dije ket adwelet e rouantelezh. Ur gorventenn spontus a darzhas dirak Lokmaze, a badas eizh devezh. Hejet-dihejet e voe al listri, skignet, darn anezho distrujet. Dek devezh goude, d' an 2 a viz Meurzh, ar roue a dapas douar e Weymouth, e kontelezh Dorset, hag an eil antronoz edo e Londrez. E-keit-se e tilestre Janed Flandrez gant he daou vogel yaouank (he merc'h hag he mab) en aod kontelezh Devon. En Exeter e chomas betek Pask.

Stad Bleaz ha Monforzh e dibenn kentañ maread ar brezel.

Gant an darvoud a wall ziougan-se ez echu kentañ prantad ar brezel etre Monforzh ha Bleaz.

Emellerezh ar Saozon e Breizh e 1342 a adsavas ervat nerzh Monforzh, hep reiñ dezhañ krenn hag asur an tu-gounid war e enebourien. Fiziañs ar Frañsizien-ha-Brezhoned, chomet start ha diharell betek neuze, a yeas war wanaat

goude dieubidigezh Vrest, trec'h Montroulez, ha zoken, daoust ma c'hwitas en diwez, kemeridigezh sebezus Gwened gant Roperzh Artez. Ergerzhadeg-vrezel Edouarzh III a reas muioc'h c'hoazh. Terriñ a reas foug, ha diskar e doare pe zoare kevredad renerien uhelidi Vreizh unanet gant Charlez Bleaz. Embann o doa graet re daer e ranke hemañ trec'hiñ, harpet ganto evel ma oa.

An hini lorc'husañ anezho, Roc'han, en doa gwelet e ziv gêrbenn, Roc'han ha Pondivi, kemeret ha laosket gant Edouarzh III. Lod eus ar varoned-se eta a zeuas buan d'en em unaniñ gant tuad Monforzh, a oa ivez tuad ar roue saoz galloudus. Gwir eo ne chomjont ket pell gantañ, nemet Louzieg ha Klizun.

En diwez, ouzhpenn ar c'hestell hag ar c'hêrioù a eil renk kemeret gant Edouarzh III, a vanas a-du gant Monforzh, Gwened, evel a welimp, a gouezhas evit mat etre daouarn roue Bro-Saoz, hag a chomas, betek fin ar brezel, goude Brest, al lec'h kreñvañ e dalc'h Monforzhiz, hag o gwir gêrbenn.

Gwander tud Vonforzh oa ma vane c'hoazh o rener prizoniad Fulub Valois.

C'hoariva brezhonek

Setu erru an hañv hag aet ur bloavezh all e-biou ! Bremañ p'eo ehanet **Strollad ar Vro Bagan** da vont en-dro evit ur frapad e c'hellomp ober evel warlene, taoler ur sell war ar pezh a zo bet graet ha tennañ kentelioù ma vez kavet da dennañ. Kendalc'her e raio ar strollad da zisplegañ e bezhioù er c'hozh-amzer hag er goañv, kement ha lakaat un tamm buhez vrezhonek er vro, da c'hortoz e vefe desket pezhioù-c'hoari nevez. Daou bezh a zo bet kempennet gant hor strollad er bloaz-mañ : **MEURLARJEZ** skrivet gant Roparz Hemon hag un all diwar **DOGAN** Jakez Riou.

Tro am boa bet da glevout **Meurlarjez** er radio ha d'e lenn diwezhatoc'hik. Brav-tre am boa e gavet, modern hag iskis, un estlamm. Sed aze a soñjen, ur pezh-c'hoari gant R. Hemon hag a c'hellfe bezañ kempennet evit al leurenn. Hogen ne greden ket hen ober. Aon da voc'hañ al labour pe disfiz ? Dreist-holl evit pezh a selle tudenn **Veurlarjez**, un dudenn dreist ordinal anezhi. 'Barzh-ar-fin e voe kavet un den barrek d'e c'hoari ha war aters ur vignonez e krogjomp da bleustriñ. Souezhus eo penaos e c'hell ur pezh-c'hoari kemm, penaos e teu da vezañ ul lodenn eus buhez ar re a labour warnañ, en ur ober un nebeut mizioù. Ha pegen diaes eo c'hoari ur pezh dres evel m'eo bet skrivet gant an oberour. Un nebeut traoù a zo bet cheñchet e-barzh **Meurlarjez** dre ma 'z aemp donoc'h ennañ. « *En derou eta, a skriv Y. Olier en e levr diwar-benn R. Hemon (1), en em zoug an teir zudenn gentañ evel ma c'heder e rafent : evel bourc'hizion emouez mat ouzh o dellid ha karget a zereadegzh : Gwen, ivez, a c'hoari mat he roll a vatezh onest e ti ur pastor. Evit diskouez avat ne glot ket an doare sirius-se gant o gwir natur hag e talc'hont holl ur roll ha ne blij ket nemeur dezho o deus gwisket an teir zudenn ur maskl war o dremm.* »

Er stumm kentañ e tremene an istor e Bro-Gembre, Alois o vezañ pastor diouzh e vicher. En eil stumm ez eo e Breizh eo Alois lec'hiet an istor, Alois deut da vezañ alvokad. Hon Alois deomp-ni a zo maer ur gomun vihan : un den gant ur garg uhel hag a rank dre se sentañ ouzh reolennoù 'zo eus ar gevredigezh, da lavarout eo ur roll da c'hoari. « *Kemm a ra an daolenn-mañ penn-da-benn pa zegouezh Meurlarjez. Stignet ez eus ur c'hinkladur nevez. Alois, Dora ha Gwen a lam o maskloù.* » War dudenn **Meurlarjez** emañ diazezet ul lodenn vat eus ar pezh. Ha pa lamm e-maez ar voest a zo e-kreiz al leurenn e sav un tamm souezh e-touez an dud : piv eo hennezh, petra ra aze ha petra a deuo da vezañ ? Krog eo ar "suspeñs". War ar maskloù hag a zo gant an teir zudenn

gentañ ivez emañ diazezet ar pezh ; hag e-lec'h ober maskloù bihan o c'holeñ an dremm hepken eo bet gwell ganimp ober re vras na n'int ket maskloù ken met pennoù tud. Re vrav-kenañ hag arouezius-tre a zo bet graet gant ur c'henlabourer deomp. « *En ur taol e fell d'an holl tanva ar madoù difennet a-raok ma vo re zivezhat, ar madoù berzet ouzh bourc'hizien dereat ar grez-hont. Epañ, butuniñ, selaou djazz. Evit echuiñ e stag an holl da zañsal.* » Dañs R. Hemon a oa un dañs ruz-botoù bennak pe gof-ha-kof. Ni avat hon eus lakaet aze un dañs-round peogwir emañ an istor lec'hiet e Bro-Bagan. Reizh-tre e oa eta lakaat dañs-ar-vro, o tiskouez ouzhpenn ar vourc'hizien o tistreiñ evit ur pennad berr da sevenadur o fobl, an hini o deus anavezet marteze pa ne oa ket savet bras c'hoazh an tamm diouto.

« *A-benn-ar-fin e son daouzek taol hanternoz. Steuziañ a ra kuit Meurlarjez. Kerkent ez adwisk an tudennoù o maskl hag adkregiñ a reont gant o buhez kent.* » « Meurlarjez a zo marv, » a lavar an dud pa vez echu gouel Meurlarjez. Hor mad hon eus graet eus al lavarenn-se. Mervel a ra eta Meurlarjez war al leurenn a-greiz-dañsal, pa son hanternoz e tour an iliz. « Meurlarjez 'zo marv ; poent eo deomp lakat hor maskloù en-dro. » Marv trumm ar paotr yaouank a lak an dud strafuilhet. Lod a vez troet da c'hoarzhin er penn kentañ, met diouzhtu goude e tav ar c'hoarzhadeg hag e sav un doare enkreiz e-mesk an arvesterien. Lavaret zo bet e oa techetoc'h ar wazed da c'hoarzhin eget ar merc'hed. Kizidigezh a-berzh ar re-mañ pe ar c'hoarzh o talvout da vaskl d'ar wazed evit kuzhat o c'hizidigezh ? Echuiñ a ra ar pezh evel ma oa kroget. Gwazhwelouriezh o deus laret darn ha gwir eo ne deo ket gwall laouen ster don ar pezh-mañ.

Graet hor boa hor soñj c'hoari daou bezh o vezañ ma oa niverus a-walc'h tud ar strollad. Hag evit kempouezañ an traoù unan farsus hag un all siriusoc'h. MEURLARJEZ oa ar pezh sirius hag EN DRO DA VARI-SENT gant J. Priel ar farsadenn. Kroget mat e oamp gant pezh R. Hemon pa savas diaezamantoù a bep seurt evit hini J. Priel. Re a gaoz a gavemp ez oa ennañ diwar-goust ar c'hoari. Dilezet e voe war-dro Nedeleg ha kemeret DOGAN gant J. Riou. Ouzhpenn ur farsadenn blijus ez eo ur pezh diwar-benn ar gwaskerezh a-enep ar mennozioù hag an oberoù breizhek. Kemmet e voe ivez ar pezh-se ha dreist-holl e voe lamet kuit an eil arvest anezhañ ha ne deo nemet un doare " vaudeville " gall. An arvest nemetañ a voe lakaet da dremen en amzer-vremañ. Diamzeret eo istor monumant an unaniezh e Roazhon ha gwelloc'h eo bet ganeomp ober anv eus seziz an arme war ar vro diwar-goust al labour-douar, ar peskerezh, an ijinerezh, ha neuze gwaskerezh a-enep an emsaverien. Traoù nevesoc'h eta hag anavezet gant an holl e Breizh koulz lavaret. Laret ez eus bet deomp n'hor boa ket kredet komz diwar-benn stagidigezh Breizh ouzh Bro-C'hall, ar banniel gwenn-ha-du hag all... Me 'gav din ez omp aet pelloc'h hag e-lec'h sevel kaoz a-zivout traoù koumoulok d'ar peb brasañ eus ar Vretoned hon eus diskouezet traoù resis dezho. Mont da c'hoari ur pezh ken engouestlet gant pennadoù ken taer-se war ar maez a oa un dra gourajus. Tremenet eo mat-tre dre ma oa ur farsadenn anezhi... Gant an daou bezh-se, unan hag a zo prederouriezh diwar-benn ar vuhez dre vras hag egile diwar-benn buhez ar Vreizhiz a-vremañ, hor boa un abadenn glok ha plijus a-walc'h.

Al lavarenn " pezh-c'hoari poblek " a gavomp ez eus c'hwez ar c'hozh ganti. Petra eo ur pezh poblek evit ar re a implij ar ger-se nemet ur pezh savet evit ar bobl, a c'hell plijout d'ar bobl ha dreist-holl hag a c'hell bezañ komprenet gant ar bobl. Traoù 'zo

Strollad ar Vro Bagan o c'hoari **MEURLARJEZ**

neuze na c'heller ket c'hoari dirak ar " bobl " ? Sed aze 'pezh a soñje tud 'zo diwar-benn MEURLARJEZ, skrivet gant R. Hemon ouzhpenn ! « Va Doue, se n'eo ket poblek tamm ebet ; gwelloc'h e vije bet deoc'h kemer sketchoù Jakez Kroc'hen pe traoù a seurt-se. » Gwir eo ne deo ket ar pezh-se eus an aesañ da gompren. Hen gwelet ervat hon eus da geñver an abadennoù kentañ. Divizet hon eus goude-se d'ober un tamm displegadenn a-raok kregiñ. O ! nebeut-tre a dra : pelec'h edo an istor o tremen gant peseurt tud o c'hoari e-barzh. Mat, gwelloc'h eo bet da-c'houde se. Sioul e chome an dud ha mall warno gwelout an diskoulm. Abeg a c'heller kavout en doare-se d'ober hag a zo un doare " kil-c'hoariva ". Met diaes eo tremen heptañ a-wechoù ha keit ha ma chomo divoaz an dud ouzh ar c'hoariva brezhonek e vo ranket ober gantañ beb an amzer. MEURLARJEZ daoust d'ar pezh a soñje deomp er penn kentañ, ha ganeomp-ni ivez a oa ur c'hempleks a emsaverien, a zo deut da blijout d'an dud muioc'h eget an DOGAN alies, hag a zo aesoc'h koulskoude. Ar wellañ barnadenn am eus klevet eo bet « brav e vedo, fromus evel ar vuhez », da laret eo ez oa ennañ pennadoù laouen ha trist. Ar vuhez hag ar marv. Traoù sotil 'zo n'int ket bet komprenet atav mes petra vern peogwir eo bet santet ar pezh. Ha n'eo ket ret dimp mont da zielfennañ an destenn evel ma 'z eus bet desket deomp ober er skolioù gall. Pep hini a gemer amañ pezh a fell dezhañ. MEURLARJEZ 'zo ur pezh hag e c'heller arvestiñ outañ meur a wech ha bep tro e kaver traoù nevez da zastum ha da brederiañ.

Daoust hag e vez merzet eus ur bloavezh d'egile ar c'hemm o tont war dachenn ar c'hoariva brezhonek ? Soñj mat am eus eus an abadennoù gentañ am eus bet tro da welout gant tud ar C.D.U.B. e Kêr-Vrest. E 1973 edo hag endeo e teue brav-tre ar c'hoariva ganto. Ur poent zo bet ha n'eus ket keit-se c'hoazh e veze kavet brav ha saourus kement bramm a veze lezet gant ar strolladoù brezhonek ha pa ve brammoù a-dreuz e ve. Bremañ avat eo figusoc'h an arvesterien ha war figusaat ez aint, ha gwell-a-se... Ma ouezomp-ni ober diouto e wellaimp kalz hor c'hoariva broadel. N'eo ket fall kennebeut e vefe un tamm kevezerezh etre ar strolladoù c'hoarie-rien ; dre an hent-se ivez e vo degaset gwellaenn dezhañ. Arabat 'vat e vefe enebiezh. War ar memes tachenn emaeomp o stourm, war-du an hevelep pal, gant ma chomo sklaer kement-mañ.

Strolladoù nevez a vez savet diwar ar vuhez c'hoariva a zo er vro. Helibini a vez graet eus an dra-se e brezhoneg 'toare (1). Strollad Bro-Bagan zo ganet un tammig a-drugarez da Strollad Remi Derrien. Daou nevez all hon eus bet ar blijadur da welout war al leurennoù er bloaz-mañ. Tud yaouank Plougin o doa aozet warlene ur pezhig brav-tre e galleg diwar ur vojenn eus o bro. Hevlene eo bet trec'h ar brezhoneg. C'hoari a reont AN TADOU KOZH. N'eo ket re vat 'n holl danvez ar pezh-se na doare-c'hoari an hini-mañ-nen. Met e-keñver labour-leurenn ez eo talvoudus-bras ha skouerius. Paotred Plouziri, int o deus kempennet pezhig Y. V. Perrot E TAL AR POUILL. Yac'h eo ar yezh ha diampañ ar c'hoarie-rien. Gant ma talc'ho an daou strollad-se da vont en-dro ha gant ma kemerint traoù modernoc'h ar bloavezh 'zeu. Strolladoù

(1) = evit doare.

all e tle bezañ amañ hag ahont met ne vez ket kalz a drouz ganto. Lod a gavo da laret sur on : « Ganeoc'h-c'hwi yañ (1) ez eus tro-gaer a drouz ! ». N'eo ket gant ar blijadur da hejañ hor c'hloc'h e skrivan ar pennad-mañ, ha ne fell ket deomp mont dreist ar roudenn, met ret eo kas brud d'ar c'hoariva brezhonek. Reññ d'an dud da c'houzout ez eus anezhañ, dister c'hoazh met fouge ennañ gant ar pezh ez eo dija ha c'hoant dezhañ brasaat ha bravaat.

Warlene (2) am boa skrivet e oa gwell ganeomp mont da c'hoari war ar maez. D'ar poent-se e soñje deomp e oa reizh-tre an dibab-se da laret eo c'hoari dreist-holl evit ar vrezhonegerien a-vihanik. N'hor boa ket santet c'hoazh marteze ar pezh a oa dispac'hel en dibab-se : digreizennañ ar c'hultur a veze gwechall o tronañ er bourc'hioù hag er c'hêrioù, e zivourc'hisaat evit e lakaat el lec'h m'emañ an dud o labourat hag o vevañ. Darn a gav dezho ez eo ar re gozh-Noe eo a zeu da welout ac'hanomp. Pa livirin deoc'h ez eo ar re-se ar re **rouesañ** en hon abadennoù ! A bep seurt oajou a vez kavet, an holl rummadoù-tud bodet asamblez, hag int dispartiet e meur a lec'h all gant ar vuhez vodern. Ha ne deo ket gant ar re yaouankañ eo a vez ar muiañ a drouz. En Drenneg da skouer e oa ur vandennad vugale dirak al leurenn bamet gant ar c'hoari ha grik ebet ganto. Sur on ne gomprenet ket mat brezhoneg met chomet int reizh ha deut int da-c'houde da doullañ kaoz ganeomp p'edomp o renkañ an traoù. Strobinnellerezh ar c'hoariva !

An abadennoù-se a ro tro da labourat ha da gaout darempredoù gant tud ar vro. Hag ur souezh eo a-wechoù kejout gant tud emskiantoc'h eget n'eus forzh peseurt emsaver. Un degouezh eus ar c'hentañ eo ivez evit adreiñ buhez da draoù a oa o vont da goll : kanaouennoù, kontadennoù ha dañsoù. Lakaat an dud eta da gemerout perzh en abaden. Ha da sotal neuze gant ar festoù-noz floñ-floñ evel ma glasker lakaat e pep lec'h bremañ hep delc'her kont eus sevenadur a-orin an hini-mañ-lec'h. E Breizh ivez ez eus gwaskerezh a-berzh ur c'hultur breizhek standart ha kreizennet ha diaes a-wechoù d'ar re vihan klask kaout o buhez.

Huñvreet em eus un drovezh e oa deut an arvesterien da azezañ war al leurenn hag o doa ar c'hoarierien ranket mont da zisplegañ o fezh e-touez an dud. A-viskoazh ez omp bet prederiet gant an darempredoù a vez etre an arvesterien hag ar re a c'hoari. Anat eo e teu ar c'hoari disheñvel hervez ar saliad tud a zo dirak al leurenn, hag anat eo e ranker c'hoari a-wechoù hervez an dud a zo er sal. Sed aze perak e kemm an abadennoù eus ur wech d'eben. Un dra all a zo avat ha ne vez ket taolet pled a-walc'h outañ. Bez' ez eo ar voger a zisparti al leurenn diouzh an dud. Lec'hiadur al leurenn, uhelder homañ ha traoù all a zo kaoz d'ar voger-se. Ar voger-se a ranker da derriñ. E-touez ar strolladoù brezhonek ez eus bet tro da welout er bloaz-mañ ez eus unan hag en deus lakaet ar mennoz-se da dalvezout. Hini tud yaouank Plougin an hini eo. Int-i a c'hoari ul lodenn vat eus o fezh e-mesk an dud, c'hoarierien o tifoupañ a-greiz-holl eus a-douez an arvesterien.

(1) = da vihanañ.

(2) s.o. **Al Liamm** niv. 171, p. 300.

Strollad Bro-Bagan a zo chomet lent war an dachenn er bloaz-mañ c'hoazh. A-nebeudoù ez a war-raok evelato. E MEURLARJEZ n'eus nemet ur pennad berr-tre a dremen e-maez al leurenn. E-barzh an DOGAN ez eo hiroc'h, hag ouzhpenn ne reomp ket atav kement hag hon eus bet desket e-kerz ar pleustradegoù.

Eizh gwech hon eus c'hoariet betek-hen : e Gwiseni, Plougerne, Lanniliz, Pont 'n Abad, Skaer, An Drenneg, Plouziri, Plouvorn ; e Lambaol-Plouarzel e oamp ivez da c'hoari met siwazh deomp ne zeuas den ebet war hon tro. Dizale e vo boulc'het ur bloavezh all ha ret eo deomp diwar-vremañ klask pezhioù nevez da zeskiñ, diaesañ ha displijusañ tra a zo d'ober. En arvar e vevomp war al leurennoù. Grit berzh hag e vo kanet meuleudi deoc'h, grit kazeg hag e vo graet fae warnoc'h. Buhez an arzourien, petra reoc'h tudañ !

AL LEVRIOU

BREURIEZH-VREIZH 1790, gant Erwan AR MENGA, kentskrid ha skeudennaouadur gant Herry CAOUISSIN, 166 pajenn, embannet gant " NATURE ET BRETAGNE ", 38 ru Jeanne d'Arc, Kemper.

« Rouez ez eo bremañ al levrioù-istor a-zivout istor Breizh en hor yezh, » a skriv H. Caouissin er c'hentskrid en deus savet evit al levr-mañ.

Skridoù brezhonek a bep doare a vez embannet en hon deizioù, e stumm levrioù hag e stumm pennadoù kelaouennoù. Pleustriñ a reont war dachennoù niverus ha liesseurt. War dachenn istor hor bro ez eus nebeud a dra avat. Ur vezh eo soñjal ne gaver ket zoken da brenañ ul levr Istor Breizh.

Ur blijadur eo eta gwelout o tont er-maez ul labour a-zivout unan eus pennañ darvoudoù hon amzer dremenet : savidigezh " Breuriez Vreizh " gant Markiz ar Roueri evit difenn gwirioù ar vro a-enep an Dispac'h gall.

Pet Brezhon en amzer-mañ a oar anv Ar Roueri ? Un nebeud marteze o deus lennet levr gallek Lenotre, " Le Marquis de la Rouërie et la Conjuratation Bretonne ". Hogen chom a ra c'hoazh hogos dianav, pa vez brudet-holl tud evel Jorj Kadoudal, na oa ket brogarour rik eveltañ.

Erwan Ar Menga en deus graet, evel ma lavar, « amprestoù bras » diwar levr Lenotre. Furchet en deus ivez e levrioù ha dielloù all, ha taolet sklerijenn war dud a gemeras perzh e doare pe zoare en obererezh Breuriez Vreizh. Anat eo ne voe ket an emsav krouet gant Ar Roueri, « ar C'horonal Armant », un iriennig aozet en ur c'horn a Vreizh-Uhel. Un emsav a bouez e voe, a astennas e levezon war un emsav all, distag dioutañ, hini ar chouanerezh.

Darvoudaouek e voe buhez verr Ar Roueri, enni peadra da sevel meur a romant. Istor Breuriez Vreizh a zo ivez heñvel ouzh steuñvenn ur romant troiennoù-kaer, gant tudennoù disheñvel, a bep oad, a bep dere, a bep temz-spered. Bez' ez eus kavailhoù, emvodoù kuzh, bac'hadegoù, tec'hadennoù. Hag ivez reuzidi ha merzherien, hag evel atav torfedourien, spierien ha treitourien, en o fenn an arc'htrubard Chêvetel. Al lennerien n'o devo ket eta amzer da eneoñ, zoken mar kollont o hent gwechig pe wechig e milendall an degouezhadennoù hag e rouestladeg an anvioù.

Yezh an aozer a zo sklaer hag eeun, resis, hep gerioù nevez diezhomm. Moulet-kaer eo al levr, gant lizherennoù splann, war baper brav, leun a skeudennoù dibabet-mat gant H. Caouissin. Gourc'hemennnoù kalonek a zo dleet dezhañ koulz ha d'an ti-embann.

ROPARZ HEMON.

NOTENNOU

Hor Mignoned

Plijet omp o kemenn deoc'h eured Brittia, merc'h da C'houlven PENNAOD, gant Philippe LE ROY, d'an 19 a viz Mezheven.

D'ar sadorn 21 a viz Eost ez eo bet lidet en iliz Plouared eured Evelyne RAOUL ha Laorañs GUILLAUMIE.

Alan AL LOUARN hag e bried, an Ao. hag an Itr. GASTINGER a zo laouen o kemenn deoc'h eured o bugale Nolwenn ha Rens : oferenn-eured lidet en iliz Sant-Stefan (Roazhon) d'ar 4 a viz Gwengolo.

Gwellañ gourc'hemennou dezho holl, hag hetoù a evurusted d'ar priedoù nevez.

Erwan ROSMORDUC a zo laouen o kemenn ganedigezh e c'hoarig Nolwenn, e Roazhon, d'ar 4 a viz Eost 1976.

Dezhañ ha d'e dud, hor gourc'hemennou kalonek.

Kañv

Kemennet eo bet deomp gant *Emglev an Tiegezhioù* keloù marv Fred MOYSE, d'ar 26 a viz Mezheven e Frankfurt-am-Mein. Ganet oa bet d'ar c'hentañ a viz C'hwevrer 1908. Koll a reomp ur stourmer kalonek ha dalc'hus, ur c'heneil karadek. D'e wreg, d'e vugale, d'e holl familh ha d'e geneiled e kinnigomp hon tristañ gourc'hemennou a gengañv.

Profoù

MIZ MEZHEVEN : K. Riou, 15 lur ; E. de St Laurent, 15 ; B. Kadoret, 50 ; E. Leon, 15 ; A. Autret, 15 ; K. Faou, 15 ; R. Tersikel, 5 ; R. Tassel, 65 ; J. Auffret, 5 ; J. Abask, 65. — *War un dro*, 265 lur.

MIZ GOHERE : E. ar Gag, 5 lur, J. P. D'Haese, 15 ; P. ar Meur, 15 ; N. Peyr, 15 ; J. ar Gwilhou, 65 ; Ph. Cerceau, 5 ; Yann Bizien, 15 ; Cl. Lancheg, 25 ; Y. Le Cœur, 15 ; Dr L. Dorval, 15 ; Anna er Meliner, 15 ; Dll E. Coin, 15. — *War un dro*, 220 lur.

Degouezhet eo ganeomp, abaoe derou ar bloaz, 6 072,41 lur a brofoù. Bennozh Doue d'hon holl skoazellerien galonek, a gas ganeomp AL LIAMM war-raok.

Deiziadur godell Al Liamm evit ar bloavezh 1977

Deiziadur godell Al Liamm a zeuio er-maez e dibenn miz Gwengolo.

Ar priz a zo dek lur an 10 skouerenn. Evel bep bloaz e kaver war lod bruderezh evit Al Liamm, lod all ez eo gwenn o c'hein en doare da lezel lec'h evit skrivañ, ha war lod e kaver ar meneg

“ Bloavezh mat ”, en doare ma c'hellont servij evit kas hetoù d'ho mignoned.

Dav eo resisaat pere a fell deoc'h kaout.

Kasit ho chekenn gant ar goulenn warni da Ronan HUON, C.C.P. 1629 14 Rennes. — Distaol adalek 50 skouerenn.

896 koumananter...

... a gontomp e-kreiz miz Eost, lodennet evel-hen : Aodoù an Hanternoz, 141 ; Penn ar Bed, 225 ; Il ha Gwinum, 96 ; Liger-Atlantel, 71 ; Mor Bihan, 57 ; Rannvro Bariz, 134 ; Departamantoù gall all, 101 ; Afrika an Hanternoz, 1 ; Afrika Du, 4 ; Iwerzhon, 8 ; Kembre, 17 ; Skos, 2 ; Bro-Saoz, 5 ; Bro-Alamagn, 7 ; Italia, 1 ; Spagn, 1 ; Helvetia, 3 ; Izelvroioù, 5 ; Belgia, 5 ; Stadoù-Unanet, 4 ; Kanada, 3 ; Guadeloupe, 1 ; Haiti, 1 ; Polynesia, 1 ; Aostralia, 1 ; Ceylan, 1 ; Sina (Taiwan), 1.

Un tamm digresk a zo evit niver hol lennerien en estrenvro ; kresk a zo a-hend-all e Bro-Naoned, e Bro-Dreger... hag e Bro-C'hall. Dizale eta e vo tizhet an 900 koumananter ha skoazellet e vimp a dra sur da vont betek ar pal-se.

Hervez ar c'helaouennoù hag ar skingomz en deus ur paotr yaouank eus Brest savet e boelladenn brederouriezh er “ bac ” e brezhoneg. Gourc'hemennoù dezhañ. Piv a ginnigo dezhañ ur c'houmanant d' **Al Liamm** ?

Niverennoù kozh “ Al Liamm ” e gwerzh

Prenañ a c'heller an niverennoù meneget amañ da heul :

— 4, 6, 29, 53, 63, 65, 67, 69 betek 176 (nemet an niverennoù 98, 99 ha 100 hag a zo bet peurwerzhet).

Priz an niverennoù a zo :

— 4 : 4 lur ;

— an niverennoù all : 7 lur pep hini (nemet an niverennoù 65, 116, 151 hag a goust 9 lur pep hini, an niverenn 166-167 hag a goust 14 lur).

Tu a zo a-hend-all da brenañ ar bloavezhiadoù klok-mañ hag a goust 40 lur pep hini :

— 1959 (72-77) ; 60 (78-83) ; 61 (84-89) ; 62 (90-95) ; 64 (102-107) ; 65 (108-113) ; 66 (114-119) ; 67 (120-125) ; 68 (126-155) ; 73 (156-161) ; 74 (162-167) ; 75 (168-173).

Ur skoazell a-zoare a zegas deomp ar re a bren niverennoù kozh ar gelc'hgelaouenn ; ouzhpenn, dudi a c'hellont kaout ganto rak kemer a reont, evel ar gwin mat, talvoudegezh gant ar bloavezhioù.

Ar goulennoù a zo d'ober digant Per ar Bihan. An niverennoù a vez kaset kuit a vizoù-post.

Ur c'houmananter a glask...

... prenañ niverennoù 14 ha 17 **Al Liamm**. An neb en dije ar skouerennoù-se da ziouerifiñ a c'hell skrivañ d'ar gelaouenn.

Lizhiri

Digant ul lenner kembreat, o skrivañ eus Pont-Aven :

« Trugarez deoc'h evit an holl draoù dudius am eus lennet e-barzh **Al Liamm** e-pad ar bloaz tremenet. Evel ma welit emañ e Breizh o tremen va vakañsoù ha brav eo kavout ur chañs da implijout va zammig brezhoneg. Mat e vefe koulskoude klevout muioc'h ar bobl o komz ar yezh e-barzh ar stalioù ha war ar straedoù... »

D.J.D.C.

Digant R. H., eus Kembre ivez (Aberystwyth) :

« Ho trugarekaat a ran evit al lizher ho poa kaset din ur miz bennak 'zo. Aon em eus eo tremen poent din displegañ deoc'h penaos, dre ma faot, em eus koustet deoc'h un tamm mat a boan hag a frejoù ! Koumanantet 'oan d' **Al Liamm** evit ar wech kentañ dindan an anv Rhisiart Hincks, met p'am eus adkoumanantet e rois ma chomlec'h nevez hag an arc'hant da unan eus mibien Ronan Huon e staj Ploveilh warlene. An anv a lakais war an tamm paper 'oa Rhisiart ap Siôr, ur stumm kembraekaat eus ma anv, ha n'eo ket Rhisiart Hincks. E-pad ur pennad goude-se em eus bet div niverenn eus ho kelaouenn bep daou viz. N'em eus ket skrivet deoc'h da zisplegañ ar pezh 'zo c'hoarvezet abalamour ma soñjen, ma ! echu eo va c'houmanant ha neuze ne vo ket kaset ken, homañ eo an niverenn diwezhañ a zegemeran dindan an anv Hincks.

Koulskoude, roet 'm eus an eil niverennoù da vignonezed o deus studiet brezhoneg er skol-veur. Unan anezho he deus lavaret a-benn bremañ ma 'z eo a-du da goumanantiñ d' **Al Liamm** (hag ur plac'h all eus Aberystwyth he deus lavaret memestra). Setu, daoust d'an arc'hant hoc'h eus dispignet marteze, a-barzh nepell ho po div goumananterez nevez.

Moien 'vo d' ober bruderezh evit ho kelaouenn e derou ar bloaz skolveuriek a zeu, ivez da vare " Ffair y Glas " pa zeu ar studierien nevez da izili er c'hevredigezhioù-skolaj. Kerkent ha ma vo prest roll-abadennoù hag emvodoù ar " C'helc'h Brezhonek " amañ e kasin anezhañ deoc'h evit lakaat e-barzh **Al Liamm**... »

Digant T. K. :

« Pa emao'h war glask koumananterien, pan deo diaes alies tapout krog en ho kelaouenn e-barzh al levr-di-mañ-levr-di, daoust ma kaver a-wechoù dastumadennoù dizudi-krenn, e kasan deoc'h arc'hant ur c'houmanant-bloaz. »

Digant P. K. :

« Kas a ran ur chekenn-adkoumanantiñ e brezhoneg, daoust deoc'h bezañ goulennet chekennoù e galleg e niverenn diwezhañ **Al Liamm**.

N'eus netra e-keñver al lezenn a vir ouzh an dud da skrivañ o chekennoù e brezhoneg. Ezel on eus **Skol an Emsav** ha kroget hon eus da gomz diwar-benn ar gudenn-se ha divizet o deus darn ac'hanomp da vihanañ, da skrivañ chekennoù e brezhoneg. C'hoant hor bize gouzout peseurt degemer a vez graet d'ar chekennoù brezhonek e Breizh. Skrivet hoc'h eus e-barzh **Al Liamm** e oa kaset re a chekennoù brezhonek deoc'h hag ho poa kudennoù diwar-se.

Ha gallout a rit skrivañ din pet a chekennoù a resevit dre vras, e brezhoneg hag e galleg, pet a chekennoù brezhonek a zo bet nac'het, gant piv, ha peseurt abegoù a zo bet roet deoc'h evit nac'hañ ar chekennoù brezhonek ? »

Digant M. B. :

Degemer a ran niverenn diwezhañ **Al Liamm** skrivet warni siwazh : koumanant echu. Ken moan eo ma yalc'h ma c'houlennan deoc'h ma ne vije ket posupl gortoz betek fin miz Gwengolo a-raok kas deoc'h va adkoumanant.

Kavout a ran mat **Al Liamm** en abeg d'ar pennadoù a bep seurt a vez kavet e pep niverenn. Plijus eo ivez an notennoù rak reiñ a reont keloù eus an Emsav a-bezh.

Daoust ha ne vije ket posupl kaout pennadoù diwar-benn an arzoù all e Breizh, nann en ur vihanaat plas al lennegezh er gelaouenn, met en ur ober niverennoù tevoc'h ? »

Digant an Ao. Chaloni F. M., Montroulez.

« Ha pegwir e kavan tro e roan deoc'h fougou ha meuleudi evid al labour talvoudus kenan a rit dre embannadurioù **Al Liamm** evid hon yez. Anez ar boan a gemerit oll ne vije ket kalz a vagadurez da ginnig da sperejou ar Vretoned. Re a c'halleg a gavont ha re nebeud a vrezoneg. »

Ur bedenn gozh

Hor c'henlabourer Yann Bouessel du Bourg en deus kaset deomp ar gerig-mañ :

« Setu amañ testenn ur bedenn a zo bet displeget din gant un den eus Benoded, an aotrou L., o chom e Saozon (e-kichen Roazhon).

Ne oar ket skrivañ e yezh met komz a ra anezhi dispar. Desket eo bet dezhañ ar bedenn gant e vamm-guñv pa oa eñ bihan-bihan. Ganet e tle bezañ bet ar vaouez war-dro 1835 ha marvet eo e 1931 en he 96 vloaz.

Savet eo bet ar bedenn-se e brezhoneg Fouenant. Ur bedenn-staoliañ eo hervezañ, ur bedenn evit argas diaouloù, ha ne veze ket gwelet mat gant ar veleien a zifenne ober ganti.

L. n'en deus ket fellet dezhañ e vefe meneget e anv, rak, emezañ, n'eo ket e oberenn met hini e bobl a-bezh. Me n'on nemet ur benveg o treuskas anezhi. Bezet pe vezo, laouen e vefen ma c'hellfe unan bennak kas din diskleriadurioù diwar-benn an destenn-mañ a gavan leun a hud hag a voem ha diwanet diouzh noz an amzerioù, ken e-keñver yezh, ken e-keñver he ster kuzh. Skrivit mar plij d'am chomlec'h : Yann Bouessel du Bourg, " Gwennargant ", 4, rue Jean-Macé, 35000 Rennes.

Goulaouig gwenn da belec'h e yez

Mont a ran da Venez Kalvar,

Menez Gwenn.

'Lec'h 'zo tri (oc'h) eskrivñ ha tri (o) lenn

Tri aelig o terc'hel ar goulou gwenn.

Mabig Jezuz 'zo bet ganet,

Staget eo bet war ar groaz

*Gant an tachoù bras,
Teir vikedenn (beradenn, takenn) gwad a strinke deus neugn
(nec'h ?) e benn
Tre betek seul e droad
Ar gwad be(z)et koue(zh)et war ar plad
Ha revet an Itron Varia a simplas
Be (bez ?) a zisemplas hi ha lavarat (lavaras pe lavaret) :
Homañ zo ur bedenn gaer.*

*D'an neb ouife hag a lavaro
Teir gwech en deiz pe teir gwech en noz
Biken 'mor na veufe (veuzfe), n'an tan na zevfe
(E) Peuch (puñs) an ifern na gouezo (gouezho) ha baradoz
Doue c'houmezo (c'hounezo). »*

Killarne 76

*Digant ur c'houmananter feal, telenmour ha
kaner brudet, gounezet gantañ daou briz.*

N'eus ket ezhomm lavarout e oa eürus ar Strollad Brezhon eus ar veaj betek Killarne.

Dibabet evit ar genstrivadeg " Keltawel ", enrollad er c'henstrivadegoù telenn ha kan keltiek, daou gentañ priz am boe.

Gwir eo koulskoude n'eo ket an traoù ken eeun hag e soñjer. C'hoant hon eus da welout ar gouel-se en un doare diuntuek, o tiwall diouzh ar boaz da ziskar a weler ken alies e Breizh...

N'helled ket lavarout e Killarne : « An holl a zo kelt ; an holl a zo en abadenn ».

Ar selaouerien a oa penn-da-benn en abadenn, ya ; met selaouerien desket e oant, hag endalc'het er gouel.

Pobl Bro-Iwerzhon a glaskemp !

Ret eo sklaeriañ an dra-se, ret eo ivez koll touelloù 'zo.

Da gentañ, Iwerzhoniz a zo saoznekaet-tre.

D'an eil, arabat disoñjal : un vro douristel eo Killarne, an dra-se o tezañ speredelezh ur boblañs. Kerseet eo bet Bretoned ha Kerneviz gant an diouer a wir spered keltiek.

N'eo ket dre ma kan ur plac'h eus Bro-Skos ez eo keltiek he c'hanaouenn !

N'int ket kelt an holl dud ganet en Drinded war vor !

Dibabet on bet en Oriant gant tud damantus eus keltiegezh va zro-gan ha va zroseniñ. Er genstrivadeg " Keltawel " ur ganaouenn stumm-rik " Eurowel " a voe trec'h.

Met strolladoù-barn all a voe disheñvel o doare...

Er c'henstrivadegoù-telenn, an delenn vras ha " klasel " a roas he flas d'an delenn boblek ha d'ar spered keltiek. Gortoz a raed diganeomp un doare o tont eus an Hengoun poblek ha sturiet gantañ. Ul laride hag ur rond Pagan nevez a roas din ur priz kentañ.

E pelec'h emaoch c'hwi Amzerioù Barzhel er c'houlz ma oa an delenn sonet hepken gant ar wazed ?

Seizh kevezerez a oa ha div vaouez er strollad-barn...

Abegadennoù ar strollad-se a oa resis ha diskleriet fraezh. Unan eus ar maouezed a oa telennerez e Bro-Amerika, eben e Bro-Iwerzhon.

En un doare iskis-tre, ni a zo bet skoet dre gomzoù un arzour killarneat o lavarout e kave hon doare arzoùel pinvidikoc'h eget

hini Iwerzhoniz, abalamour da levezonoù gresian ha roman diwasket ganeomp...

Hep viruz, dilamm ebet...

MYRDDHIN

Sant-Malo, 30 a viz Gouere 76.

An Ti-embann "Dastum"

En deus e gwerzh ar pladennoù-mañ :

— niv. 2 : Bro an Oriant - an Henbont : 30 lur

— niv. 3 : ar Vro-Bagan : 30 lur

— niv. 4 : Bro-Vur-Loudieg : 34 lur

Dizale e teuio er-maez ur bladenn nevez, gouestlet d'ar Vro "Plin".

Ar goulennoù a zo d'ober da : DASTUM, "Ti Digemer Mad", 6, rue du Dispensaire, 29213 Plougastell-Daoulas. (Evel ma ouzer ez a paotred DASTUM war ar maez evit enrollañ ar c'hanaouennoù-pobl).

Anthinea

"Anthinea" a zo anv ur gelc'hgelaouenn o plediñ gant kudennoù ar minorelezhioù : Breizh, Okitania, Euskadi, Elzas... Deut eo er-maez an niverenn 9-10, enni skridoù diwar dorn Jean Meyer, Guy Heraud, Hervé Le Boterf ha skrivagnerien all ken anavezet. Priz ar c'houmanant a zo 35 lur : "Anthinea", B.P. 229, 75827 Paris Cedex 17.

Diskont war levrioù diwar-benn Breizh

An ti-labour keltiek, e Plabenneg, a werzh un toullad levrioù gant un diskont. Sed ar roll anezho :

Talbennoù	Priz boutin	Priz kinniget
<i>Le Rêve fou des soldats de Breiz Atao ..</i>	33 L	30 L
<i>Une Bretagne libre est-elle viable ?</i>	25 L	23 L
<i>La langue bretonne face à ses oppresseurs</i>	36 L	33 L
<i>Dossier Irlande du Nord</i>	33 L	30 L
<i>Breurezh Vreizh 1970</i>	35 L	32 L
AR 5 LEVR A-GEVRET	162 L	130 L

Ar goulennoù a zo d'ober hag ar chekennoù da gas da : Jean-Claude ROUAT, 5, rue Kléber, 29200 BREST, c.c.p. 3967 70 F Nantes.

Ar brezhoneg er skol... e 1876

Setu amañ ul lizher e galleg a oa bet kaset d'an 2 a viz Kerzu 1876 da Brefed Penn-ar-Bed gant Ministr an Deskadurezh.

Monsieur le Préfet,

Mon attention a été appelée sur l'instituteur communal d'Ergué-Armel qui, contrairement aux instructions de M. l'Inspecteur d'Académie et malgré les dispositions formelles de l'article 28 du Règlement des écoles, continuerait à faire sa classe en breton exclusivement.

Je vous prie de vouloir bien me dresser un rapport à ce sujet et de me faire connaître en même temps les mesures que vous vous proposeriez de prendre.

Sinet eo gant Renner Deskadurezh ar c'hentañ derez.

Kavet e vez skudenn al lizher-se en teuliad " Le Finistère 1800-1914 " embannet gant **Dihelloù Penn-ar-Bed** (e gwerzh e C.D.D.P. Kemper, 87, bali Léon-Blum, an Erge-Vihan).

Lizher eus Sant-Malo

Dre dalvoudegezh hag oberiantiz ar c'hevredigezhioù breizhek e c'hell bleuniañ hag en em zispakañ elfennoù ur sevenadurezh o klotañ gant spered ar Vroiz. Ret eo anzav n'o deus ket ar c'hreizennoù sevenadurel ar pouez a rankfent kaout. Gwir eo o deus harpet kanerien nevez ar vro pa oa o tiwan nerzh yaouank ar re-mañ. Hogen n'eus ket, koulz lavaret, a liammoù kenetrezo nag a zarempredoù kennebeut gant ar c'helc'hioù keltiek. Ar re ziwezhañ-mañ, bet e penn an emgann ur mare 'zo bet, ne glaskont ket peurliesañ toullañ hentoù nevez. Ar folklor mod kozh kinniget ganto n'eo ket ken prizet ken — ha meur a unan a vez fastet gantañ — dre ma 'z eo diwanet ha ma klask mont war-raok ur folklor mod nevez. Izili ar c'helc'hioù keltiek a en em blij en o fourmenadennoù-sul ha ne vezont gwelet nemeur er c'hentelioù brezhoneg pe istor. (Da nebeutañ, e Sant-Malo, n'eus hini ebet ouzh o daremprediñ, ha koulskoude int bet pedet a-walc'h da zont). Moarvat ivez ne vez ket urzhiet mat seurt kentelioù, hag un diouer a vruderezh, ha dreist-holl un diouer a feiz, a zo. Kement-se a zo displeget da skouer er gelaouenn **Keleier Naoned**, er pennad " Enklask war gelenn ar brezhoneg en Naoned ". Dre vras eta e chom war-c'horre labour ur c'hreizennoù sevenadurel hag ar c'helc'hioù keltiek, ar re-mañ o vont c'hoazh gant al lañs bras o doa roet goude ar brezel. Kement ha ken bihan ma 'z eo e c'heneel kevredigezhioù all. Ar strollad politikel SAV en deus savet " *Plijadur o lenn* ", he fal kentañ betek bremañ aozañ festoù-noz e-sell dastum arc'hant evit labourioù all. Donoc'h war a seblant e fell da baotred UDB mont ; amañ o deus krouet an " *Association Culturelle des Pays de Rance* ". Strolladoù all a grouont, ar gelaouenn lennegel *Bretagnes*, mont a reont e-barzh ar strolladoù sevenadurel, ha kemer ar penn anezho a wech.

Distreiñ a ran da zisplegañ an doareoù evit Sant-Malo. Ar **Greizenn Sevenadurel** a zo o vont goustadig-meurbet d' an ampoent.

Ar c'helc'h **Quic en Groigne** en deus liammoù mat gant kuzul-kêr ha sonn a-walc'h e talc'h da vezañ. Koulskoude ez eo en em ziframmet meur a wech ha diwar-se ez eo bet krouet **Gwik Alet** (nebeut a vuhez ganti evit ar mare) ha kreñvaet ar bagad **Judwal** a Zol, a gont un toullad izili e Sant-Malo. Ar strollad dañs ha c'hoariva **Pamplemousse** a labour alies war an danvez keltiek ha displeget eo bet gantañ pezhioù evel "*Arzur*", "*Coracle*", "*Troellenn*", koulz ha barzhoniezh T. Corbière, P. J. Helias... Siwazh e vank ar c'hoarierien-se, donezonet a dra sur, a arvesterien. Ur gevredigezh all a zo ganet er bloaz-mañ, **Mac Law** hec'h anv, enni kalz a arzourien ; a drugarez dezhi ez eo bet graet ur mell tantad Sant Yann, ha deut eo **GLENMOR** da ganañ e miz Gouhere e porzh ar c'hastell. **Oaled ar re Yaouank**, renet gant Herve Roy, he deus prientet meur a wech abadennoù breizhek, keltiek, okitaniat. En hañv-mañ avat ez eo deut ar maout gant skipailh-gouelioù an ti-kêr, a zo deut er mogerioù dre e intrudu sonerien ha kanerien eus ar broioù keltiek, pe giz kozh, pe giz nevez. Menegomp hepen ar **Royal Irish Rangers**, an **Dubliners**, ar **Gaugers**, an **Triskell**, an **Tri Yann**. Evel m'o dije dalc'het kont an aozerien eus menozioù Ronan LEPROHON, deut da gomz diwar-benn Breizh hag an ergerzh d'ar 24 a viz Mezheven. Peogwir emaomp gant ar prezegennoù, menegomp hini Per DENEZ, diwar-benn al lennegezh-pobl, graet d'an 10 a viz Eost dindan baeroniezh **Skol-Veur** an Hañv.

Setu magadur speredel ha diduamant, o vont en enep da levezon Bariz. Ha marteze e teu Sant-Malo, gant 200 000 annezad er rannvro e-pad an hañv, d'en em santout er mare-se evel kêrbenn Vreizh.

Goude an displegadennoù-mañ, roet hep kalz urzh, e rankan reiñ va soñj e vank dreist-holl amañ, n'o ket menozioù hogen ar perzhioù eeun-mañ : unaniezh, labour, dalc'husted.

P. A. B.

Kamp ar Vrezhonegerien

Ar bloaz-mañ ez eo bet dalc'het **Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerien** e Breizh-Uhel, e **Ti-Kendalc'h** (Sant-Visant-an-Oud). Padet en deus 15 devezh, eus an 18 d'an 31 a viz Gouhere.

War-dro 30 den (en o zouez 5 Iwerzhonad pe Iwerzhonadez, unan anezho o tont eus an Alamagn, hag un Amerikan) a zo chomet a-hed ar C'hamp.

Ur c'hamp-studi eo bet : div skol izel a oa (doareoù "*Crash Course*" a zo bet implijet evit an deraouidi), ur skol-etre pe skol an **Trec'h Kentañ**, hag ur skol uhel ma'z eus bet studiet enni testennoù a bep seurt : barzhonegoù, pennadoù politikel ha danevelloù.

An devezh a oa leuniet mat. Etre 9 eur ha 12 e oa skol evit an holl dud. En endervezh staloù-labour e-pad div eur hanter (kan, troidigezhioù, sonenrollañ, pennadoù lennet gant an neb a gare). Goude-se e oa ur bourmenadenn verr ha war-lerc'h koan e oa c'hoazh ur gentel a bade div eur.

Evel er bloavezhioù tremenet ne oa ger galleg ebet gant an dud ha dre-se ez eus bet graet araokadennoù bras ganto. Ar vrezhonegerien ampart n'o deus morse lezet a-gostez an deskarded pezh en deus plijet kalz d'ar re-mañ. O vezañ ma ne oa ket re niverus an dud, o deus gallet holl ober anaoudegezh.

Arnodenn an Trec'h Kentañ

Setu disoc'hoù arnodenn an **Trec'h Kentañ** bet tremenet e K. E. A. V. St-Visant-an-Oud, d'an 29 a viz Gouhere 1976 :

A zo bet degemeret :

Joel DONNART (eus Agen), Meneg Mat-tre,
Nelly GROUGON (eus Nanterre), Meneg Mat,
Beatriz AN HENAFF (eus Goderville), Meneg Mat,
Kristena RIOU (eus Rouen), Meneg Mat-a-walc'h.

Gourc'hemennoù dezho !

Berzh " Crash Course " brezhonek Skol-Veur Breizh-Uhel

Evel ma oa bet kemennet (Al Liamm niv. 175, p. 156) ez eus bet roet e-pad ur sizhunvezh (5-10 a viz Gouhere) kentelioù stank war hor yezh e **Skol-veur Breizh-Uhel**. 74 a dud o deus kemeret perzh, en o zouez kelaouennourien **Ouest-france** ha tud o labourat e **Skingomz Brest**. N'eo ket didalvoud resisaat penaos e oa bet dalc'het war memes tro ur rummad kentelioù saozneg, graet bruderezh stank evito (**Ouest-france**, **Le Monde**, h.a.) hag e oa bet seizh den hepken o reiñ o anv... Ur gelaouennerez, bet heuliet ganti rummad kentelioù 1975 eo hag he deus savet ar pennad embannet war niverenn miz Eost **Sélection du Reader's Digest** "*Ces Bretons qui réveillent la Bretagne*". Moarvat e ra brud d'ar yezh strivoù a seurt-se, ha se e-touez tud ha n'int ket dedennet a-hend-all gant obererezhioù an Emsav.

Stajoù studi evit ar gelennerien Stad

Bet eo kemennet e niv. 176 **Al Liamm** (p. 232) penaos e vefe aozet stajoù war sevenadur ar vro hag ivez war ar yezh evit ar gelennerien dedennet. Bet eo graet neuze ur staj war ar brezhoneg e Skol Vistri Gemper d'ar 6, 7 hag 8 a viz Mae. An holl brezegennoù e galleg, siwazh... (karget oa bet pennoù Kevrenn Geltiek **Skol-Veur Breizh-Izel** da gelenn). Er bodadegoù studi graet da heul en deus avat ar brezhoneg adkavet buhez ha plijet eo bet gant se ar stajidi, zoken ar re zizesk war ar yezh. Unan a lavar : « J'ai eu souvent du mal à suivre, mais c'est quand même une chose que j'ai bien appréciée, d'avoir tous ces discours en breton. Pour moi, répondre en breton ça me limite énormément, mais je souhaite, même si je réponds en français, qu'on me parle en breton ».

En Naoned ez eo bet graet ivez ur staj war ar yezh d'an 9, 10 hag 11 a viz Mezheven. Per Denez, Fañch Morvannou, an Doktor Tricoire, Yann an Du hag Ifig ar Berr a oa bet pedet da zegas o skiant-prenet. Hervez danevell C.R.D.P. an Naoned, « tous ont pris grand plaisir à entendre parler breton et surtout à entendre un enseignement donné dans cette langue ». E miz Here e vo graet evit Akademiezh an Naoned ur staj all, war ar "sevenadur" hennezh. Safset eo da vezañ rannet e div lodenn : unan diazezet war bro an Naoned evit lod an Akademiezh a zo darn eus bro-Vreizh, hag eben war Angers evit ar peurrest... 17 kelenner a oa er staj war ar yezh en Naoned ; en daou all e oa 60 e pep hini (ouzhpenn 100 goulenn evit unan anezho, ha dister-kenañ ar bruderezh...). Siwazh, ne vez war gont ar Stad nemet ar mizoù beaj ha lojerezh ar stajidi ; ne vez roet gweneg ebet evit ar frejoù all (goprañ ar brezegennerien, dastum dihelladur, h.a.). Daoust pegen dister e c'hell bezañ seurt strivoù, arabat ober re a fae warno, peogwir e vez levezonet kalz ar yaouankiz gant ar gelennerien, ez eo puezus reiñ un tammig deskadur ha keloù d'ar gelennerien o-unan...

Embannadurioù

Degouezhet eo ganeomp levrioù, kelaouennoù ha skridoù a bep seurt e-kerz an daou viz tremenet.

E brezhoneg :

BREURIEZH VREIZH 1790, gant Erwan AR MENGA, ul levr istor skeudennet. Embannet eo bet gant *Nature et Bretagne*. (Gwelout pennad Roparz Hemon.)

AON PE OBER TRAOU, pezh-c'hoari e daou arvest gant Yann-Baol AN NOALLEG, embannet gant **Preder**, 70 pajenn. Ul levr moulet kaer ez eo dindan un talbenn souezhus. Ar yezh kerkoulz hag an danvez a zo divoutin. Tennañ a ra d'ar pezhioù a-vremañ evel re v-Beckett. Tud desket eus an Emsav a fell dezho ober un dra bennak met ne ouzont ket mat na penaos. — Priz : 18 lur. *Preder* C.C.P. 430 20 H Paris.

EMSAV, niv. 113. Liesskrivet. Kavout a reer en niverenn-mañ ur studiaden hir ha savet mat, diwar-benn romant diwezhañ an Italianez Alba de Cespedes " *Il Rimorso* ". Ar pennadoù all a zo dreist-holl diwar-benn an armerzh hag ar politikerezh. Koumanant-bloaz : 40 lur. C.C.P. 2460 10 Z Rennes.

SKRID niv. 9. Liesskrivet. Kregiñ a ra an niverenn-mañ gant ur strobard barzhonegoù (41) diwar zorn Reun ar C'halan, meur a hini anezho a zo kaer e-keñver barzhoniezh. Pennadoù berr a zo a-hend-all skrivet gant tud yaouank hag a zo alies ampart. — Koumanant evit 4 niverenn : 20 lur. C.C.P. P. Denis 1499 51 Rennes.

BARR-HEOL, niv. 89, Gouhere 76. En niverenn-mañ e kaver evel boaz brezhoneg flour an Ao. Klerg, Anjela Duval, Loeiz Andouard. Menegomp ar pennadoù en eñvor d'an dugez Anna, da sant Erwan ha da Evnig Penn-ar-C'hoad. Ar pajennoù burutellerezh a zo kentelius, ar saverien o vezañ peurliesañ an Ao. Klerg ha J. C.

Ur studiadenenn a zo gouestlet d'ar sec'hor e Breizh. — Priz ar c'houmanant a zo 30 lur, da gas da : M. Le Clerc. Buhulien, 22300 Lannion. C.C.P. 2454 53 Rennes.

KELEIER AN NAONED, niv. 4, Ebrel 76. Embannet eo ar gelaouenn-mañ bremañ dre offset hag he doare dezhi he deus a dra sur. Menegomp ar pennadoù diwar-benn " Concorde " hag ar saverezh-nijerezed e Breizh, kanolioù Breizh hag ur studiadenenn savet aketus-tre, a roio tro da brederiañ warni, " Enklask war gelenn ar brezhoneg en Naoned ". Tresadennoù a gaver er gelaouenn hag al lizhiri embannet a ziskouez e kav ganti al lennerien un tamm mat a zudi. — Priz ar c'houmanant (10 niverenn) a zo 25 lur, da gas da : It. Gwenola Rossinyol, 11, rue de l'Ascension, 44700 Orvault.

E galleg hag e brezhoneg :

AR FALZ, niv. 16. Moulet. Kelaouenn ar skolaerien hag ar gelennerien lik. Dedennet omp bet dreist-holl gant pennadoù Yves Person : " Pouldreuzic, son pâté... hag all " hag " Eus ar c'holonisañ galleg d'an nevez kolonialism " lakaet e brezhoneg gant F. Morvannou. — Koumanant 30 lur. C.C.P. 430 20 H Rennes.

BRUD, niv. 53-54 a zo moulet ar wech-mañ. Dindan an anv " Kan ha stourm " ez eo bet dastumet sonioù ha gwerzioù bet savet, en doare poblek hengounel, gant P. M. Mevel. Skeudennet eo gant J. J. Sevellec hag ar sonerezh a zo gant F. Danno ha Pol Montjarret. — 63 pajenn, 20 lur.

Deut eo er-maez 26vet levrenn **AR GERIADUR ISTOREL** gant Roparz Hemon (Penndommet-Poazh). **Preder**, kaier 193-194. — Koumanant da 6 rann eus ar Geriadur Istorel : 75 lur. Preder, C.C.P. 16 093 13 Paris.

BLEUN-BRUG, niv. 208. Moulet. Kelaouenn relijiel. Muioc'h e vrezhoneg a gaver bremañ er gelaouenn divyezhek-mañ, ar pezh n'eo ket evit displeijout deomp. — C.C.P. 329 30 Nantes.

Resevet hon eus ivez ur studiadenenn war zistagadur ar brezhoneg savet gant Jil Ewan ha liesskrivet gant Kreizenn Sevenadurel Gwengamp dindan an anv " **Lizh war distagadur ar genyezhezh vrezhonek arnevez** ".

E galleg :

AR SONER, kelaouenn bodadeg ar Sonerien. — Koumanant : 25 lur. C.C.P. 331 48 Rennes.

BREIZ, niverenn 214, a zo gouestlet da Ouelioù Kernev dreist-holl ha da zigoridigezh **Ti-Kendalc'h**. Ne gaver ket pajennoù brezhonek **Dihun** en niverenn-mañ. — Koumanant 20 lur. C.C.P. 144 67 Rennes.

ANNE DE BRETAGNE, gant Michel de Mauny, 58 pajenn. Embannet gant " Kanevedenn ", 10, rue Saint-Louis, Rennes. Skeudennet, 25 lur.

BRETAGNES, niverenn 3. Kelaouenn bolitikel ha lennegel e galleg. Moulet. Koumanant 4 niverenn : 40 lur. Impasse de la Fontaine-au-Lait, Morlaix. C.C.P. 3052 27 Rennes.

EKLITRA a zo o paouez embann un enklask " Les femmes dans la Maîtrise d'Amiens " gant Dubois-Butard. Amiens, Archives départementales de la Somme.

E nederlandeg :

DIETSLAND EUROPA a zo gouestlet d'ur pennad anvet " Het Nationalisme in Vlaanderen " gant Jos Vinks. Jordaenskaai 3, 2000 Antwerpen.

Ul levr a bouez embannet gant ar C.E.L.I.B. —

Meur a levr a zo bet embannet nevez 'zo war armerzhouriezh hor bro hag ar c'hudennoù stag : **Bretagne, terre d'Europe** da skouer, pe c'hoazh " **Le défi armoricain** " ha reoù all moarvat... Gant ar C.E.L.I.B. ez eo bet embannet ul levr graet gant Yves Lainé, anavezet mat dre ar stourm kalonek kaset war-raok gantañ er strollad " B5 " evit adreiñ da Vreizh hec'h harzoù istor. Talbenn al levr : **Europe, rends-nous la mer**. Istalbenn : **Négoce maritime**, atout majeur pour la Bretagne (war ar golo, e diabarzh al levr... " vocation majeure de la Bretagne "). Ur goulenn groñs, o tiskouez penaos e vez nac'het gant galloud Pariz sentiñ ouzh an natur, ouzh an douaroniezh, en ur zibab a-viskoazh « politikerezh an douar bras » pa n'eus evit Breizh nemet hini « an donvor » hag a zere, hiziv evel gwechall, outi. Sifrennoù, skouerioù e-leizh a ro Y. Lainé en e levr, hag atav e vez studiet an traoù en un doare sellout breizhek-rik (alies e vez graet dave d'ar pezh a c'hellfe bezañ ma vefe chomet Breizh, evel Denmark da skouer, ur stad dieub...). Fent a vez statet pa lenner kentskrid al levr, savet gant R. Pleven, a-du tamm pe damm emezañ, hogen damgriek ivez eus ar sioù grevus diskuliet brav ha nerzhus gant aozer al levr.

Pegoulz e c'hellor gwelout bremañ ul levr ken pouezus all war armerzh Breizh, hag embannet ivez gant ar C.E.L.I.B., hogen savet e yezh ar vro ?

Danvez brezhonek ar bloavezh 1974 —

Evel m'en devoa graet evit ar bloavezh 1973 (s.o. **Al Liamm** niv. 168, Genver-C'hwevrer 1975, p. 42, studiadenenn hir Frañsez Kervella " Brezhoneg lakaet da zanvez studi ") en deus Fañch Broudig savet roll al levrioù hag ar pennadoù bet embannet e brezhoneg e 1974. Kavet e vez e niverenn 5 ar gelaouenn *Studi*. Bet eo dalc'het kont tamm pe damm eus evezhiadennoù poellek F. Kervella, koulskoude e vezer souezhet o kavout c'hoazh stummoù iskis evel « jeneraliteou, anvironamant, h.a. » pa 'z eus en hor yezh gerioù yac'h d'ober ganto, ha pa weler o kreskiñ an doujañs ouzh ar yezh, ha se e-touez ar vrezhonegerien distag eus pep oberiantiz emsavel (er skingomz eo anat, a-wechoù). Bezet a vezo, ul labour talvoudek en deus graet aze Fañch Broudig : 930 talbenn a oa bet meneget e roll ar bloavezh 1973, 1 059 a gaver evit 1974. Salv ma talc'ho an niver-se da greskiñ, a vloaz da vloaz, hag ivez da vezañ brudet muioc'h-mui e-touez tud Breizh-Izel na savo lorc'h enno eus o yezh pemdeziek nemet pa vint kelaouet en un doare dereat diwar he fenn.

Ti-embann P. J. Oswald...

... a ginnig 15 levr evit 100 lur, da zibab e-touez reoù ar rollad. Deut eo er-maez e ti Oswald, da skouer, oberennoù gant Yann-Ber Piriou, Pol Keineg, Ivon ar Menn, Youenn Koig, Paol-Yann Ker-marc'heg, Padrig Moazan, Kristian Keginer... koulz ha reoù skriva-gnerien a Vro-Okitania, Afrika... Roll an embannadurioù a zo da c'houlenn d'ar chomlec'h-mañ : 7, rue de l'Ecole Polytechnique, 75005 Paris.

Nag ar vazh nag ar vezh !...

Evel-se ez eo bet talbennet ur film hir, e liv, graet war Vreizh hag he c'hudennoù gant Fulub Cassard (graet gantañ ivez un toullad bloavezhioù 'zo ur film berr " *Ti Pri* " bet komzet anezhañ e niv. 162 **Al Liamm**, p. 56). Tennet eo talbenn ar film eus ur c'haer a varzhoneg savet gant Maodez Glanndour ; " Lun Fask " embannet e niv. 85 **Al Liamm**, p. 75 (Meurzh-Ebrel 1961).

Tost da ziv eur e pad ar film nevez, divyezhek eo, ha tud evel Anjela Duval, Youenn Gwernig, Jili Servat, labourerien-douar, micherourien, stourmerien a vez gwelet ennañ.

" Lucky Luke " e brezhoneg : ezhomm 'zo sikour !

Emañ **Skol an Emsav** e soñj embann (gant skoazell an ti-embann Dargaud) un niverenn eus ar rummad bannoù treset brudet **LUCKY LUKE : MA DALTON...** e brezhoneg evel just.

Emglev ez eus bet graet gant ti Dargaud, ur gefrad a zo bet sinet, dont 'raio al levr e-maez e miz Meurzh 1977. Met ker a-walc'h eo an dra-se evit **Skol an Emsav**.

Setu perak e klask an aozadur-mañ sikour e daou stumm :

— Goulenn a ra digant ar re a c'hellfe prestañ 500,00 lur gall (pe ouzhpenn !) dezhañ en ober, an arc'hant a vefe rentet evel just dre ma yafe ar werzh war-raok.

— Goulenn a ra digant ar re a vefe dedennet (ha kalz a dle bezañ...) gant **MA DALTON** rakprenañ skouerennoù, 5 d'an nebeutañ dre c'houlenn ; 60,00 lur ar pemp skouerenn (ar pezh a ra 12,00 lur ar skouerenn), betek an deiz kentañ a viz Meurzh 1977.

Adalek ar mare-se e vo tu da gavout **MA DALTON** e gwerzh er stalioù, 15,00 lur ar skouerenn (evel ar re e galleg).

Spi he deus **Skol an Emsav** e vo klevet he galv. Trugarekaat a ra en a-raok ar re a sikouro anezhi da reiñ d'ar vrezhonegerien ur benveg nevez d'en em zidiñ ha da studiañ ivez...

Ar c'hinnigoù pe ar goulennnoù a zo d'ober da : **Skol an Emsav**, B.P. 1, 22720 Plijidi.

Deiziataer 1977

Setu tri bloaz bremañ ma vez embannet gant **Skol an Emsav** un " agenda " evit ma c'hellfe an holl Vretoned (hag a zo tud oberiant-kenañ dre natur, evel ma ouzer) heuilh en o yezh implij o amzer.

Er bloaz-mañ e teuio evel boaz er-maez **Deiziataer Skol an Emsav**, gant tresadennoù kaer graet, ar wech-mañ, gant Divi Kervella ; Kirill Giraudon o vezañ kiriek eus peurrest ar vaketenn. D'ar 15 a viz Here e teuio a-zindan ar wask ; memes ment gantañ hag ar bloaz tremen, 8 lur e kousto (ur golo plastik a vo gantañ ar bloaz-mañ).

Evit ar re a breno dek e vo graet un distaol : 70 lur e kousto an dek skouerenn. Evit 50 skouerenn pe ouzhpenn, an distaol a vo 33 %.

Ober ar goulennou digant : Skol an Emsav, B.P. 1, 22720 Plijidi, 'n ur gas ur chekenn gant ar goulenn.

Goulenn 'ra Skol an Emsav e vefe kemennet skouerennoù an abretañ ar gwellañ, adalek bremañ ma 'z eus tu, evit ma vefe aesoc'h aozañ ar skignañ ha paeañ ar mouler...

Kenskriverien

Ar gevredigezh "**Skingomz ha Skinwel**" a glask kenskriverien barrek war ar yezh evit eskemm lizhiri. Skrivañ da : Skingomz ha Skinwel, 18 bis, rue Duguay-Trouin, 22000 Saint-Brieuc.

Kentelioù kembraek

Ma fell deoc'h heuliañ kentelioù kembraek dre lizher, skrivit da : **Rhisiart Hincks, 55 Rhodfa'r Gogledd, Aberystwyth, Cymru.** Ar c'hentelioù a zo diazezet war *Cwrs Cymraeg Llafar / Conversational Welsh Course*, gant Dan L. James, embannet gant Christopher Davies, met n'eus ket ezhomm da brenañ al levr-se. Ar c'hwec'h kentel gentañ hag ar gentel-adsellout kentañ a zo bet prientet dija hag a goust 40 p (3,50 lur) hag ar post a goust 50 p (4,50 lur) ouzhpenn. 70 p (6,30 lur) all a zo da baeañ an timbroù da gas ho poelladennoù reizhet deoc'h en-dro. Pe ma karit e c'hellit paeañ ar post pa resevit al lizher, pe kas neuze timbroù 10 p d'e baeañ. An arc'hant a zo da gas da R. J. Hincks.

Ar c'hentelioù 7-12 a vo prest a-benn ur miz bennak hag a gousto 45 p (4,05 lur). Ar mizoù-post a vo an hevelep re.

Ma fell deoc'h prenañ ar vandenn pe ar bladenn *Cwrs Cymraeg Llafar*, skrivit da **Siop y Pethe, Ffordd y Mor, Aberystwyth.** Abouez eo kaout unan eus ar re-mañ evit an distagadur.

Ar brezhoneg er c'hoarioù

C'hoariet e vez kalz bouloù e Bro-Dreger. Nevez 'zo ez eus bet ur genstrivadeg c'hoari-bouloù daou-ha-daou da geñver pardon kêriadenn vrasañ Pederneq, Skibernerez hec'h anv.

E-touez ar re o deus lakaet o anv evit gounit ar maout, setu da heul anvioù un nebeut strolladoù (ar skritur a zo bet reizhet) :

- Lapined Bre (div wech).
- 'Bep taol.
- Paour kaezh plac'h.
- Pennduoù.
- Fall-ki.
- 'Vel 'to c'hoant.
- 'Vel 'kari (div wech).
- Taol-ha-taol.
- 'Vel 'c'halli.
- Seurt 'gari.

66 anv a zo bet enrollet. Bez' ez eus en o zouez 12 anv brezhonek, ar pezh n'eo ket ken fall-se marteze. Evel just den ebet ne ouie e oa unan oc'h adskirvani an anvioù dibabet gant ar c'houbladoù c'hoarierien.

Ar brezhoneg a vo trec'h an deiz ma vo implijet evit pep tra, zoken evit an traoù disterañ.

Priz Lennegel Langleiz

Adembann a reomp kemenn **Priz Lennegel Langleiz**.

Kinniget eo evit un oberenn, e gwerzennoù pe e komz-plaen, savet e brezhoneg. Lennet e vo ar skridoù gant ur juri a zo ennañ : Maodez Glanndour, Per Denez, Y. Bouessel du Bourg, Ronan Huon, Vefa de Bellaing ha Per Roy.

Ar skrid e komz-plaen en devo 50 pajenn (skrивerezet) da nebeutañ. Evit ar varzhoniezh ne verk ar juri niver izelañ ebet evit ar pajennoù.

Ar skridoù a vo da gas da rener ar juri (Maodez Glanndour, Keresperz, 22700 Louanneg) a-benn an 30 a viz Gwengolo 1976, e teir skouerenn, skrивerezet e brezhoneg unvan.

Roet e vo ar priz e miz Kerzu. Ar priz a vo 1 000 lur nevez. Ar juri a c'hell divizout chom hep reiñ ar priz. Gallout a raio ivez lakaat embann an oberenn bet ganti ar priz, goude emglev gant ar skrivagner.

Bodadegoù Koumananterien “ Al Liamm ”

Meur a wech hon eus bet soñjet e c'hellfe bezañ spletus-kenañ bodañ hor mignoned ur wech an amzer e pep kêr ha kêriadenn. Reiñ lañs d'ur vuhez-spered breizhek a rafe ha war memes tro stardaat al... liammoù etrezomp, hag ouzhpenn marteze adc'hounit darn eus ar goumananterien bet dilezet ganto ar gelaouenn (kantadoù anezho !). Da heul un emglev graet gant **Club de la Presse** Roazhon e vo graet un taol-esa, moarvat e miz Du 1976, evit ar re a zo o chom er gêr-se ha tro-war-dro. Pedet start eo ar re dedennet gant ar mennoz reiñ keloù da : Andrev Latimier, 20, rue Victor-Boner, 35000 Rennes.

Pep ali a vo degemeret gant anaoudegezh vat.

Kuzul Etrevroadel evit difenn ar brezhoneg——

War atiz an Ao. Lecuyer, pennrener Bretoned Brüssels, skoazellet gant Claude Stercks, ez eo bet krouet d' ar 7 a viz Here 1975 ur c'huzul etrevroadel a zo e bal difenn hor yezh, aozañ diskouezadegoù ha strewiñ kelaouerezh e pep stumm. **Pederyezhek** eo anv ar c'huzul, ha diazezet eo evel just e Brüssels :

- *Kuzul etrevroadel evit kendalc'h ar yezh vrezhonek,*
- *International Comitee for the Defence of the Breton language,*
- *Internationaler Ausschuss für die Erhaltung der bretonischer Sprache,*
- *Comité international pour la sauvegarde de la langue bretonne,*

11-13 Pavis de St-Gilles, B 1060 Bruxelles.

Ha setu pelec'h e kaver eil kuzulioù :

- *Iwerzhon* : Serge Cariou, 7, Terenure Road West Dublin 6.
- *Alamagn* : Mar Le Layec, Otto Hahnstrasse 112, 8702 Gerbrunn.
- *Bro-C'hall* : Marcel Texier, 8, rue du Pas-de-Calais, 78310 Maurepas.
- *Luksembourg* : José Lannon, O.S.C.E. Kirchberg, Luxembourg.

Langleiz
ROMANT AR ROUE ARZHUR

Ul levr a vent vras (19 × 23), 208 pajenn
Penn-lizherennoù treset gant an oberour

Priz : 36,00 lur

Youenn Olier
AN DEIZ-HA-BLOAZ

DANEVELLOU

Priz : 28,00 lur

War Ingres : 30,00 lur

Roparz Hemon
MARI VORGAN

ROMANT

Priz : 22,00 lur

War Ingres : 32,00 lur

Jarl Priel
VA ZAMMIG BUHEZ

Priz : 24,00 lur

War Ingres : 34,00 lur

Tangi Malmanche
AR BAGANIZ

PEZH-C'HOARI

Priz : 27,00 lur

War Ingres : 32,00 lur

Mlle J. QUEILLÉ, 47, rue Notre-Dame, 22200 Guingamp
— c.c.p. 1136 82 Rennes —

EMBANNADURIOU AL LIAMM

FRANSEZ KERVELLA
**YEZHADUR BRAS
AR BREZHONEG**

503 pajenn

Eil mouladur reizhet

Priz : 50,00 lur

Alexandr SOLJENITSYN

Ti Vatriona

lakaet e brezhoneg

gant Ernest ar Barzhig

War baper boutin 13 lur

War baper kaer 20 lur

Tri levr evit ar vugale :

1. AR C'HAZHIG PENN-SKANV
2. ISTOR AR PONSIN MELEN
3. AN NADOZIG VURZHUDUS

PRIZ : 8 lur pep levr

Mlle J. QUEILLÉ, 47, rue Notre-Dame, Guingamp

— C.C.P. 1136 82 Rennes —

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Koumanant-bloaz, Breizh ha Bro-C'hall	35,00 lur
Koumanant-bloaz, broioù all	40,00 lur
Studierien, soudarded, kloareged . . .	25,00 lur
Koumanant kaset dre garr-nij	60,00 lur

Kas 1,00 lur evit kemmañ chomlec'h

Rener : RONAN HUON

" Gwaremm ar Groaz "

2, Venelle Poulbriquen — 29200 BREST

Sekretour : L. BIHANNIC

65, rue de Blancourt

35400 SAINT-MALO

Teñzorier-Merour : P. LE BIHAN

16, rue des Fours à Chaux, Saint-Servan

35400 SAINT-MALO

— C.C.P. 5349 06 Paris —